

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

2010

Zdeněk UHER

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra pastorální a spirituální teologie

Zdeněk Uher

Duchovní služba Armády České republiky

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

Obor: Křesťanská výchova

Zaměření: Pastorální

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem
přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 17. dubna 2010

Děkuji ThLic. Michalu Umlafovi za odborné vedení práce a mnoho cenných rad a podnětů.

OBSAH

OBSAH.....	4
ÚVOD	6
1 HISTORIE VOJENSKÉ DUCHOVNÍ SLUŽBY	10
1.1 Vybraná hlediska organizace duchovní služby v československé armádě v letech 1918-1939	11
1.1.1 Zrod československého vojenského duchovenstva.....	12
1.1.2 Organizace a řídicí struktura duchovní služby.....	15
1.1.3 Působnost a úkoly duchovní služby	18
1.1.4 Hodnostní označení a pojmenování vojenských duchovních	21
1.1.5 Početní stav a doplňování vojenských duchovních	23
1.1.6 Likvidace duchovní služby v československé prvorepublikové armádě.....	26
1.2 Vojenští duchovní v poválečné československé armádě 1946-1950	29
1.2.1 Obnovení činnosti duchovní služby	31
1.2.2 Organizace a řídicí struktura duchovní služby	32
1.2.3 Úkoly a působnost duchovní služby	34
1.2.4 Početní stav vojenských duchovních.....	37
1.2.5 Poúnorový vývoj.....	39
2 NOVODOBÁ VOJENSKÁ DUCHOVNÍ SLUŽBA	42
2.1 Zrození současné duchovní služby	43
2.2 Vymezení a statut duchovní služby	45
2.3 Náplň práce vojenských duchovních.....	46
2.4 Zabezpečení činnosti vojenských duchovních	49
3 PASTORAČNÍ SLUŽBA V ARMÁDĚ	51
3.1 Pojem pastorační péče	51
3.2 Východiska pro pastorační práci v armádě	53
3.3 Reflexe statutu vojenského duchovního	55

3.4 Pozitiva postavení vojenského duchovního.....	59
3.5 Ohrožení pastorační smysluplnosti.....	61
3.6 Ekumenický základ duchovní služby v armádě	64
4 VOJENSKÁ KATECHETICKÁ PASTORACE	67
4.1 Potřeba duchovní obnovy	68
4.2 Úloha vojenských duchovních.....	70
4.3 Slavení	73
4.4 Odloučení.....	75
ZÁVĚR.....	78
ANOTACE	83
SHRNUTÍ.....	84
SUMMARY	86
BIBLIOGRAFIE	88
SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK	93
SEZNAM PŘÍLOH.....	94
PŘÍLOHY	95

ÚVOD

A tak, bratří, „svou sílu hledejte u Pána, v jeho velké moci. Oblecte plnou Boží zbroj, abyste mohli odolat ďáblovým svodům. Nevedeme svůj boj proti lidským nepřítelům, ale proti mocnostem, silám a všemu, co ovládá tento věk tmy, proti nadzemským duchům zla. Proto vezměte na sebe plnou Boží zbroj, abyste se mohli v den zlý postavit na odpor, všechno překonat a obstát. Stůjte tedy opásání kolem beder pravdou, obrnění pancířem spravedlnosti, obuti k pohotové službě evangeliu pokoje“ a vždycky se štíte v víry, jímž byste uhasili všechny ohnivé střely toho Zlého. Přijměte také „přílbu spasení“ a „meč Ducha, jímž je slovo Boží.“ Efezským 6,10–17

Řekne-li se dnes vojenský kaplan, většinou z nás v myslí okamžitě vyvstane polní kurát čili feldkurát Katz, kterého tak nezapomenutelným způsobem ztvárnil herec Miloš Kopecký ve filmovém zpracování Příběhu dobrého vojáka Švejka autora Jaroslava Haška. Byli a jsou však čeští vojenští duchovní opravdu takoví jako Katz anebo je všechno úplně jinak? Kdo vůbec jsou a jaký je jejich smysl v české armádě? Jak mohou být platní a v čem se jeví jejich smysluplná potřeba v takové „nekřesťanské“ společnosti, jakým se armádní prostředí jeví?

Na tyto otázky jsem se snažil nalézt odpověď v následujícím textu své diplomové práce. Cílem diplomové práce je přiblížit vojenskou duchovní službu se zaměřením na analýzu podmínek pro pastorační práci vojenských duchovních v Armádě České republiky s nastíněním historie vojenské duchovní služby od jejího vzniku v rámci nově vybudovaného samostatného Československého státu, tj. od roku 1918 a působením v současnosti.

Samotná diplomová práce se skládá ze čtyř na sebe navazujících částí. V první části je mou snahou zmapovat *Historii vojenské duchovní služby*. Tuto oblast jsem chtěl zařadit do své diplomové práce od počátku, i přesto, že v současné době neexistuje de facto žádný materiál, který by tuto historickou situaci nějakým zásadním a shrnujícím způsobem uchopil a konkretizoval.

Veškeré informace jsem musel dohledávat v různých časopisech, novinových ústřížcích, vojenských věstnících a ročenkách apod. S vděčností vyjadřuji díky Vojenskému historickému ústavu a přístupu k Referátu historických fondů, jež mi výrazně pomohli při mém bádání a bez jejichž pomoci by tato část určitě nevznikla. Při závěrečné kompletaci diplomové práce jsem ale musel upustit od svého původního záměru a přiblížit zde vojenskou duchovní službu pouze v období let 1918-1939 a 1946-1950. Z důvodu povoleného rozsahu diplomové práce a zadaného cíle byly vypuštěny kapitoly válečného působení vojenských duchovních v zahraničí a vládním vojsku a kapitola přibližující duchovní rozvoj vojáka pomocí osvětového aparátu po zániku vojenské duchovní služby v roce 1950. Na základě celé struktury diplomové práce se tyto celky nejevili až tak důležitými pro nástin zvoleného tématu. První část je tak rozdělená do dvou kapitol, kde se postupně věnuji vybraným hlediskům organizace duchovní služby v československé armádě v letech 1918-1939 a přibližuji poválečnou vojenskou duchovní službu v československé armádě let 1946-1950. V uvedených kapitolách jsou nastíněny okolnosti vzniku vojenské duchovní služby, její organizace a působení v řadách armády. Obě kapitoly jsou zakončeny částmi pojednávajícími o likvidaci této vojenské pomoci.

Ve druhé části přibližuji *Novodobou vojenskou duchovní službu* se zřetelem na vytýčení jejího vzniku, vymezení, statutu a náplně práce vojenských duchovních v Armádě České republiky po roce 1998. Tato část je podobně jako historie duchovní vojenské služby nezmapována. Vědom si tohoto úskalí jsem ji přesto začlenil do své diplomové práce z důvodu, dle mého názoru, nutné znalosti právních a smluvních východisek pro zdárné uchopení a přiblížení pastorační práce následujících v dalších kapitolách. Při kompletaci jsem vycházel především z právních smluv zřizujících tuto vojenskou službu v armádních podmínkách, jakými jsou např. Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí a následně vydaný rozkaz ministra obrany o zřízení duchovní služby ze dne 3. června 1998.

Ve třetí části se zabývám analýzou samotné *pastorační služby* v podmínkách Armády České republiky a pokouším se zde přiblížit okolnosti pastorační práce vojenského duchovního. Je zde nastíněn pojem pastorační práce a dále přiblíženy východiska pro pastorační práci v armádě, zpracována reflexe statutu vojenského kaplana a přiblíženy pozitiva i negativa pastoračního působení. V závěru této třetí části se věnuji celosvětovému unikátu v armádním prostředí, a to ekumenickému základu duchovní služby v Armádě České republiky. Na tomto místě bych velice rád poděkoval vojenskému kaplanu Velitelství Společných sil kapitánu P. Mgr. Jaroslavu Knichalovi za cenné podněty, rady a přiblížení svých konkrétních zkušeností při zpracování této části.

Vzhledem k tomu, že dosud je celá diplomová práce zpracována ve sféře teoretické, rozhodnul jsem se také přiblížit a ukázat svou případnou katechetickou připravenost pro možné působení mezi vojáky. Ve čtvrté části jsem se tak pokusil vypracovat praktické *vojenské katechetické pastore*. Cílem mé práce nebylo vypracovat obširnou katechetickou studii, ale přesto jsem se rozhodl alespoň uvést jakýsi nástin situací, se kterými jsem měl již osobní praktickou zkušenost při rozhovorech se svými „spolubojovníky“. Čtvrtou část jsem zde zařadil také proto, že se dále chci vzdělávat a růst ve víře a směřovat postupně k trvalému jáhenství, po jehož případném udělení bych v budoucnu s radostí stanul v řadách vojenských duchovních.

Téma diplomové práce jsem si zvolil z důvodu detailní znalosti prostředí Armády České republiky, v jejíchž řadách sloužím jako profesionální voják již desátým rokem a svým postojem k víře ve zmrtvýchvstalého Krista se zde nijak netajím. Často jsem si na vlastní kůži zažil, co to znamená stát se terčem posměchů, vtipů, popř. útočných dotazů a narážek. Jsem si vědom, že cesta není bez trní a často mi na mysl vyvstanou slova Pána: „*Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mne.*“ (Mt 16,24). Za dobu svého působení jsem si však všimnul ještě jedné možná nepatrné věci, mimo těch zlých a uštěpačných situací, je zajímavé, že když jde do „tuhého“, ať již

v rámci ostrého cvičení, dlouhodobého odloučení od rodiny a přátel, účasti v zahraniční operaci, brainstormingu od nadřízených apod., mnohokrát voják utíká a prosí o pomoc k Hospodinu. Je pravdou, že častokrát tak činí, aniž by o těchto věcech přemýšlel, možná z nějakého zažitého lidového rituálu, ale jsem toho názoru, že i tak se může otevřít nová cesta pro působení Ducha svatého. Pevně si stojím za názorem, že vojenský kaplan je často první, koho jdou vojáci ve svých těžkostech navštívit.

1 HISTORIE VOJENSKÉ DUCHOVNÍ SLUŽBY

Novodobá Duchovní služba Armády České republiky stojí na bohaté historické tradici vojenské duchovní služby. Vojenští duchovní působili již u armád Rakouska-Uherska¹ a jejich činnost pokračovala v jednotkách Československé armády. Předobraz československé vojenské duchovní služby lze spatřit v bohaté tradici Rakouské vojenské duchovní správy, kde u štábu každého c. k.² pluku působil vojenský duchovní označovaný jako plukovní kaplan. Jednalo se v naprosté většině o duchovního římsko-katolické církve. V období napoleonských válek byla určitým divizím povolena výjimka a v případě tažení do pole jim mohl být přidělen, vedle římsko-katolického, ještě jeden kaplan nesjednocené řecko-katolické církve.³

Rakouský voják se v období napoleonských válek podle dobových zvyklostí povinně modlil třikrát denně a k této činnosti mohl mimo jiné využívat kromě posádkových kostelů a kaplí také kaple při posádkových i polních nemocnicích a v poli rovněž polní kaple.⁴

Již zmíněný plukovní kaplan měl právo udílet všechny svátosti a kromě toho se podílel především na vzdělávání a výchově vojáků, jejichž služba byla organizována pokud možno tak, aby se mohli zúčastnit v přehlídkové výstroji pravidelných bohoslužeb o nedělích, svátcích či u příležitosti císařských narozenin. V kázáních byla nejvíce zdůrazňována povinnost poslušnosti, přičemž bylo připomínáno, že porušit přísahu je velkým hříchem. Zvláštní

¹ Jak uvádí Karel Sáček ve sborníku vydaném k 200. výročí bitvy u Slavkova, pro vojenské duchovenstvo bylo zřízeno samostatné biskupství, sídlící ve Vídeňském Novém městě. V čele vojenské duchovní správy stál apoštolský polní vikář. Administrativně se duchovní správa dělila na polní superioráty, jejichž území se odvozovalo od zemských hranic. V době války byli jmenováni ještě další polní superioři pro armádu. Polním superiorům pak podléhali jednotliví plukovní kaplani, kteří pocházeli často z jednotlivých duchovních řádů, po zrušení jezuitského řádu se jednalo především o františkány a kapucíny. (Srov. *Dodatky ke studii rakouská armáda v roce 1805*, in: *Bitva u Slavkova a válka roku 1805, sborník dokumentů a studií ke 200. výročí*. Třebíč: Akcent 2005, s. 531-532).

² Zkratka pro císařsko-královský.

³ Srov. *Dodatky ke studii rakouská armáda v roce 1805*, in: *Bitva u Slavkova a válka roku 1805, sborník dokumentů a studií k 200. výročí*. Třebíč: Akcent 2005, s. 531-532.

⁴ Srov. tamtéž.

bohoslužby byly také slouženy u příležitostí pohřbů, udělení zástavy, při odchodu jednotky na válečné tažení, popř. po vítězné bitvě. Před začátkem bitvy udílel obvykle kaplan nastoupeným vojákům krátké požehnání, poté se přesunul do blízkosti lékařů. Dále kaplan navštěvoval nemocné a uvězněné vojáky. Jeho dalším důležitým úkolem bylo také vedení plukovní matriky.⁵

1.1 Vybraná hlediska organizace duchovní služby v československé armádě v letech 1918-1939

V této historické periodě byl každý stát postaven před problémem, v jakém rozsahu umožnit přístup církvím, jako nositelkám náboženských idejí, do armády, a tak zajistit svým příslušníkům svobodu projevu náboženského vyznání a účasti na náboženských obřadech.

Symbiózou armády a církve se postupem doby vyvinuly tři typy vojenské správy.⁶ Převažujícím se stala exemptní vojenská duchovní správa spočívající v existenci duchovních ve vojenském svazku, kteří podléhají nejvyššímu vojenskému duchovnímu a jsou nezávislí na řádné duchovní správě. Exemptní vojenskou duchovní správu zavedly Československo, Itálie, Prusko, Rakousko-Uhersko, Španělsko, Velká Británie a většina latinskoamerických států.

Druhým typem je smíšená vojenská duchovní správa spočívající v existenci duchovních ve vojenském svazku, kteří však nepodléhají nejvyššímu vojenskému duchovnímu, ale církevním hodnostářům obecné duchovní správy. Smíšená vojenská duchovní správa se vyskytovala v některých německých státech, Argentině, Belgii, Jugoslávii, Portugalsku, Rumunsku a Švýcarsku.

⁵ Srov. *Dodatky ke studii rakouská armáda v roce 1805*, in: *Bitva u Slavkova a válka roku 1805*, sborník dokumentů a studií k 200. výročí. Třebíč: Akcent 2005, s. 531-532.

⁶ Srov. PEJS, Oldřich. *K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 133.

Třetí typ se vyznačuje tím, že vojenská duchovní správa se vytváří pouze za války, v době míru se o příslušníky armády starají civilní duchovní. Tento způsob nalezl uplatnění v Brazílii, Holandsku, Mexiku a ve Francii.

1.1.1 Zrod československého vojenského duchovenstva

Po vzniku samostatného státu se prvním nejvyšším orgánem vojenské správy stal Výbor národní obrany, ustavený Národním výborem 30. října 1918 jako jeho zvláštní složka pověřená řízením veškerých záležitostí týkajících se armády a obrany státu. Jeho výkonným orgánem byl nejvyšší správce čs. vojsk. Vrchní velení všech vojsk bylo svěřeno Zemskému vojenskému velitelství v Praze. Nejvyšší správce a vrchní velitel tvořili Vrchní vojenské velitelství. To bylo zrušeno dnem 18. prosince 1918 a jeho úkoly přešly na nově vzniklé Ministerstvo národní obrany.⁷

V ministerstvu se soustřeďovaly veškeré záležitosti týkající se vybudování armády, jejího zabezpečování a zabezpečení jejích potřeb. Ministerstvo muselo nejprve organizovat dobrovolnické vojenské jednotky a současně organizovat řádné vojsko, zabezpečit co nejrychlejší návrat legií, zahájit unifikaci branné moci, připravit vojenské obsazení sporných pohraničních území a začít budovat zbrojní průmysl.⁸

Československá armáda se vytvářela v letech 1918 až 1920 z bývalé rakousko-uherské armády a z československých legií v Rusku, Francii a Itálii. Spory o státní hranice a válka s Maďarskem vznikající armádu značně zatěžovaly a teprve po uklidnění situace bylo možné v roce 1920 přistoupit k tzv. unifikaci, spočívající ve sloučení domácího a zahraničního vojska. Unifikace skončila v roce 1922 a československou armádu v míru tvořilo 12 pěších divizí, 2 horské brigády a 3 jezdecké brigády, početní stav byl asi

⁷ Srov. *Ministerstvo obrany České republiky* [online]. Praha, 2004, [cit. 16. ledna 2010]. Historie Ministerstva obrany 1918-1989. Dostupné na WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5139>>.

⁸ Srov. tamtéž.

150 000 mužů. Vojenská služba trvala 24 měsíců, od roku 1924 jen 18 měsíců. Celkovou připravenost k boji prověřila částečná mobilizace v říjnu 1921 proti Maďarsku.⁹

Vojenští duchovní sehráli po roce 1918 významnou úlohu při rozpracování základních otázek výchovné činnosti v nově vznikající československé armádě, i přesto, že čs.¹⁰ vojenská správa neprojevovala při vzniku republiky příliš velký zájem na zavedení duchovní služby. „Znovuzavedení“ duchovní služby byla především o iniciativě katolické církve, která se opírala o dosavadní tradice, než o vědomí potřebnosti této služby v rozhodujících kruzích armády a státu.¹¹

Předpokládám, že hlavní roli zde sehrály úvahy spojené s otázkami odluky církve od státu a charakter nově vznikající československé armády. Při prosazování myšlenky důsledné odluky církve od státu, již vůdčí osobnosti našeho státu a politického život sdílely, byl osud vojenského duchovenstva doslova na vlásku.¹² Odluka byla chápána jako projev nedůvěry vůči katolické církvi pro její historicky zakotvený politický a duchovní profil. Rakousko-Uhersko bylo totiž příkladem spojení církve a státu, kdy církev byla dynastií politicky zneužívána. Úsilí církve proniknout do výchovy a vzdělání bylo vždy vedeno snahou neponechat tyto sféry lidské činnosti světonázorově neutrální a neobešlo ani armádu. Vojenští duchovní se v habsburské monarchii podíleli přímo na duchovní výchově vojáka, jejímž smyslem bylo pěstovat dobré vojenské vlastnosti, rozvíjet vojenského ducha, navazovat na osvědčené vojenské tradice a tak přispívat k výchově vojáka jeho disciplíně a k naprosté oddanosti „Bohu, císaři a vlasti.“¹³

⁹ Srov. *Československá armáda* [online]. Čs. armáda léta 1918-1939 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na WWW: <<http://armada.vojenstvi.cz/predvalebna/index.htm>>.

¹⁰ Zkratka pro Československá.

¹¹ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 134.

¹² Srov. *Společnost pro církevní právo* [online]. Praha, 1999. Poslední úpravy 13. 3. 2010 [cit. 14. ledna 2010]. Návrh zákona o odluce církve od státu, Poslanecká sněmovna Národního shromáždění republiky Československé 1920. Dostupné na WWW: <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/odluka.htm>>.

¹³ Přísaha Rakousko - Uherské armády: "*Bohu všemohoucímu, se zavazujeme slavnostní přísahou, že budeme věrni Jeho apoštolskému Veličenstvu, svému nejosvícenějšímu panovníkovi (jméno vladařovo), z boží milosti císaři*

Oproti tomuto systému pojetí se nahlíželo na charakter nově utvářející se armády a utváření mravního profilu československého vojáka jako na profil, který musel být oproštěn od nánosů habsburského monarchismu a militarismu. Výchova vojáků měla upevňovat v jejich vědomí ideu státu a jeho samostatnosti jako vzoru občanské spolupráce, politické, sociální a národnostní snášenlivosti. Vybudovaný pocit vlastenectví, povýšený až na nacionální patriotismus, měl vojáka vést bez ohledu na jeho sociální postavení k obraně republiky a prosazování ideje rozumného nacionalismu, na jehož základě se voják stává obráncem národa, národní kultury a národní tradice.¹⁴

K těmto záměrům se připojují také čelní představitelé čs. vojenského duchovenstva,¹⁵ protože vojenský duchovní nepůsobí jen z náboženského hlediska, ale i z hlediska výchovně mravního, kulturního, osvětového a humánního a pomáhá tak vytvářet ideál čs. vojáka.

Ústavní listina z r. 1920¹⁶, jež odluku nakonec neuzákonila, a nový branný zákon, který položil základ k vybudování kádrové armády¹⁷, proto otevřely cestu ke zřízení čs. exemtní vojenské duchovní správy. Ta se od počátku odvíjela v návaznosti na předchozí rakousko-uherská služební zařízení, předpisy a tradici.

rakouskému, králi českému atd. a apoštolskému králi uherskému a že ho budeme poslušni, jakož i jeho generálů a vůbec všech svých představených a vyšších, že je budeme ctít a chránit, že budeme jejich nařízení a rozkazy ve všech služebních výkonech plnit, že budeme statečně a mužně bojovat proti kterémukoli nepříteli a podle vůle Jeho Veličenstva kdekoli, na vodě i na zemi, ve dne i v noci, v bitvách, v útocích, v bojích a v podnicích každého druhu, zkrátka na každém místě, v každý čas a za všech okolností, že nikdy neopustíme svých jednotek, praporů, standart a děl, že nikdy nevstoupíme s nepřítelem ve styk, nýbrž vždy se budeme chovat ve shodě s válečnými zákony, jak se sluší řádným válečníkům, a takto ve cti žítí a zemřítí. Tak nám dopomáhej Bůh! Amen." Spolek pro vojenská pietní místa [online]. Praha, 2005. Historie, Vojenské přísahy [cit. 14. ledna 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.vets.estranky.cz/clanky/Historie/vojenske-prisahy>>.

¹⁴ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 135.

¹⁵ Např. katolický generální superior A. Voneš, Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 135.

¹⁶ *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. Zák. č.121/1920 Sb. - Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

¹⁷ Kádrová armáda - soubor osob tvořících stále pevně vojenské jádro, ozbrojený sbor zřízený státem a fungující podle jím stanovených pravidel. Zavedením branné povinnosti občanů se armáda vnitřně rozdělila na tzv. kádrovou (profesionální složka) a záložní (povolávaná složka), v níž po dobu stanovenou zákonem povinně slouží občané (zpravidla jen muži).

Vojenští duchovní působili ve vojenských tělesech, ve kterých působili v bývalé rakousko-uherské armádě a jež se postupně stávaly součástí jednotné čs. armády. V průběhu budování kádrové armády unifikací pravidelných jednotek legií a domácích náhradních těles se do ní prakticky začleňuje i vojenské duchovenstvo.

K samotnému ustanovení duchovní služby v jednotkách československé armády došlo v roce 1919. Kdy byl zřízen řídicí orgán duchovní služby na Ministerstvu národní obrany (dále MNO), představovaný duchovním oddělením.¹⁸

1.1.2 Organizace a řídicí struktura duchovní služby

Vojenská služba je vykonávána částečně vojenskými duchovními, částečně subsidiárně¹⁹ občanskými duchovními smluvně honorovanými vojenskou správou.

Nejvyšší řídicí orgán duchovní služby se nalézal v duchovním oddělení všeobecně vojenského odboru MNO²⁰, které se zpočátku dělilo na dvě skupiny, od r. 1922 na tři skupiny podle náboženských vyznání: skupina katolická s referátem nadačním a kostelním, referátem matičním a referátem osobním, skupina evangelická a skupina církve československé.

U každého zemského vojenského velitelství²¹ došlo ke zřízení duchovní správy, která měla v podřízenosti pro výkonnou službu několik vojenských duchovních, ale dle potřeb také několik civilních duchovních, smluvně placených vojenskou správou.

¹⁸ Srov. *Ministerstvo obrany České republiky* [online]. Praha, 2004. Historie Ministerstva obrany 1918-1989 [cit. 16. ledna 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5316>>.

¹⁹ Civilními.

²⁰ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 136.

²¹ 4 Zemská vojenská velitelství: pro Čechy, Moravu a Slezsko, Podkarpatskou Rus a Slovensko v dislokacích Praha, Brno, Bratislava a Užhorod.

Výkonní katoličtí vojenští duchovní působili v českých zemích u divizních velitelství²², na Slovensku a v Podkarpatské Rusi u velitelství horských brigád²³ a velitelství pěších pluků, přičemž MNO mohlo podle potřeby vyčlenit katolické duchovní i mimo sídla těchto velitelství. Evangeličtí vojenští duchovní však působili pouze u zemských vojenských velitelství.

Toto rámcové organizační schéma měla podrobně rozvést služební kniha Org-34: Organizační předpis pro duchovní službu, k jejímuž vydání nedošlo. Pro základ organizace vojenského duchovenstva v čs. armádě jsou důležité služební knihy Org-10: Povšechný přehled organizace čs. branné moci z roku 1920 a Org-1: Všeobecná organizace čs. branné moci z roku 1921. Recepce rakousko-uherských předpisů do čs. právního řádu se ve vztahu k vojenskému duchovenstvu projevila především převzetím rozhodujících služebních předpisů důležitých pro jejich práci. Předpisy jak pro organizaci, tak pro věcnou a místní příslušnost duchovní služby nejprve obsahovaly služební knihy A-1h: Organická ustanovení o vojenské duchovní správě, A-16c: služební předpis o vojenském duchovenstvu, A-16f: Ustanovení o vojenské duchovní správě a vedení matrik za války, I-1: vedení vojenských matrik, D-6: Předpis pro vojenské trestnice, N-13: Zdravotní služba (II. díl), z nichž většinu rozkazem zrušil v pohnutých předmnichovských dnech prezident republiky.²⁴

Nástup nacistů k moci v Německu v roce 1933, ve spojení s neúspěchem jednání na odzbrojovací konferenci v Ženevě v letech 1932 až 1933, představoval zásadní kvalitativní přelom ve vojensko-politickém postavení Československa, který ve svém důsledku vedl k urychlenému přehodnocení názorů na možnost ozbrojeného konfliktu a potřeb k zabezpečení obranyschopnosti státu. Zajištění suverenity země se stalo hlavním úkolem státní politiky a v porovnání s předcházejícím obdobím se nebývale zintenzivnilo obranné úsilí všech státních subjektů. Změněná mezinárodní

²² 12 divizí, postupně značených od 1 do 12. *Údaje z fóra válka* [online]. Divise [cit. 24. ledna 2010]. Dostupné na WWW: <<http://forum.valka.cz/index.php/f/500678>>.

²³ 1 a 2 Horská brigáda s dislokací v Ružomberoku a Spišské Nové Vsi.

²⁴ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 136.

situace, zhoršující se po příchodu nacistů k moci v sousedním Německu, nutila vedoucí činitelé našeho státu a armády najít model organizace branné moci pro případ války. Rozsáhlá reorganizace začala v roce 1935 a duchovní služby se výrazně dotkla především vznikem sborových oblastí, restrukturalizací divizí a zrušením horských brigád. Tyto úpravy se odrážely také změnami v organizačních předpisech²⁵ a nakonec vedly i k vydání základního předpisu pro duchovní službu A-X1-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu v roce 1938.²⁶

Dle tohoto služebního předpisu vykonávali duchovní službu jednak důstojníci duchovní služby z povolání, jednak občanští duchovní dle smluvních ujednání ve funkci posádkového výpomocného duchovního správce.²⁷

Důstojníci duchovní služby byli ve věcech odborných²⁸ podřízeni přímo svému duchovnímu představenému, v ostatních věcech svému veliteli, kterému byli zároveň poradci ve věcech duchovní služby. K výkonu jejich služby je zmocnili jejich příslušní vrchní církevní hodnostáři. Občanští duchovní podléhali příslušnému posádkovému veliteli, ve věcech odborných podléhali svému příslušnému vojenskému duchovnímu představenému.

Nejvyšším řídicím orgánem duchovní služby nadále zůstalo 6. oddělení v I. všeobecně vojenském odboru MNO se třemi skupinami: katolickou, evangelickou a církví československou. Dále existovali duchovní správy u vyšších velitelství s předpokladem, že mohou fungovat i u některých útvarů, a výpomocné správy u některých místních velitelství.²⁹

Řídicími a výkonnými orgány duchovní služby se staly³⁰ také katolické správy u velitelství sborů obstarávající zároveň úkony, které příslušeli

²⁵ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 137.

²⁶ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-X1-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*.

²⁷ Srov. tamtéž, čl. 2.

²⁸ Chápáno ve věcech církevních a církevně jurisdikčních.

²⁹ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-X1-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*, čl. 2 a 3.

³⁰ Srov. tamtéž, Příl. 2, s. 44.

velitelství sboru jako vojenskému duchovnímu úřadu II. stolice a evangelické správy a správa církve československé u velitelství některých sborů.³¹

Jako výkonné orgány duchovní služby působily katolické správy u velitelství divizí, katolické správy u velitelství některých pěších pluků³² a sborové nemocnice č. 1.

V posádce, kde se nenacházel vojenský duchovní z povolání a kde počet vojenských osob určitého náboženského vyznání se rovnal asi počtu jednoho praporu, mohla být dle potřeby zřízena výpomocná správa, kterou vykonával občanský duchovní příslušného vyznání, nejlépe důstojník duchovní služby v záloze za určitou smluvní odměnu, podobně jako je tomu u výpomocného posádkového duchovního.³³ Proto se výkonnými orgány duchovní služby staly i výpomocné správy u některých posádkových velitelství.³⁴

Duchovní službu pro vojenské osoby ostatních vyznání státem uznaných nebo recipovaných, pro které nebyly v míru předepsáni důstojníci duchovní služby z povolání, vykonávali případ od případu se svolením vojenské správy občanskí duchovní příslušné církve nebo náboženské společnosti uznané nebo recipované jako v civilním životě.³⁵

1.1.3 Působnost a úkoly duchovní služby

Úkoly vojenského duchovenstva ve specifických podmínkách čs. armády sice krystalizovaly postupně, ale jak již bylo uvedeno výše, ve své podstatě se výrazně nelišily od úkolů duchovních v bývalé rakousko-uherské armádě.

³¹ Pokud se u velitelství nacházelo více duchovních správ, byly na sobě nezávislé, pouze přidělený kancelářský personál mohl být společný.

³² Čáslav, Hodonín, Hořice, Jihlava, Jindřichův Hradec, Kroměříž, Milovice, Olomouc, Pardubice, Písek, Terezín, Vysoké Mýto.

³³ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-XI-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu.*, čl. 11.

³⁴ Srov. tamtéž, čl. 2.

³⁵ Týkalo se náboženské společnosti židovské, církve pravoslavné, církve starokatolické v zemi české a zemi moravskoslezské, sdružení uznaných baptistů na Slovensku a církve unitářské na Slovensku.

Domnívám se, že je to způsobeno především faktem převzetí většiny starých služebních předpisů.³⁶

Vojenskému duchovenstvu se ukládalo zejména uvádět v soulad plnění náboženských povinností vojenských osob se zvláštními potřebami armády, péčí o jejich duchovní a mravní výchovu, přispívat k upevnění kázně, charakteru, družnosti, lásky a věrnosti k vlasti a k vážnému nazírání na život a povinnosti.³⁷

Armáda respektovala vztah nábožensky založených vojenských osob vůči vlastním církvím a náboženským společnostem a charakterizovala je jako plnění náboženských povinností. Zároveň však stanovila, že účast na náboženských obřadech a slavnostech je dobrovolná. Vojenské duchovenstvo tak plní svou úlohu především konáním bohoslužeb a prováděním církevních úkonů v posádkách a vojenských zdravotnických ústavech, návštěvou nemocných a na péči o duchovní potřeby a mravní výchovu vězňů. K tomuto účelu spravovalo vojenské kostely a kaple, polní kaple, bohoslužebné polní brašny a bohoslužebné místnosti.³⁸

Vojenští duchovní konali po dohodě s velitelem každou neděli a ve svátek bohoslužby, které musely být spojeny s promluvou nejen obsahu nábožensko-mravního, ale i vlasteneckého.³⁹ Ve větších posádkách se bohoslužby konaly jednou za měsíc, v menších jednou za tři měsíce.⁴⁰ Církevní úkony (ohlášky, sňatky, křty, pohřby) prováděli vojenští duchovní z povolání i výpomocní duchovní bezplatně.⁴¹

³⁶ Srov. kap. 1.1.2 Organizace a řídicí struktura duchovní služby této diplomové práce.

³⁷ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-XI-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*, stať 3, 4, 5.

³⁸ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 139.

³⁹ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-XI-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*, čl. 14.

⁴⁰ Srov. tamtéž, čl. 15.

⁴¹ Srov. tamtéž, čl. 18.

Zpočátku působili vojenští duchovní také jako orgány osvětové výchovy⁴² a později bylo stanoveno, že jim může být svěřeno vedle duchovní služby i vedení osvětové činnosti a kroniky útvaru.⁴³ Domnívám se, že duchovní služba v celém spektru své kompetence a vykonávaných činností působí především jako mimořádný prostředek mravní výchovy vojáků. Za základní prostředky této výchovy byly považovány mimo jiné: osobní příklad velitele, zdravé vojenské prostředí, dokonalý technický výcvik, příležitostná poučení, odměny a tresty, občanská nauka, vojenské pocty, obřady a slavnosti, tiskoviny určené pro vojsko a pěstování zpěvu a hudby.

Velkou část práce vojenských duchovních tvořila agenda matriční, správa vojenských kostelů, hřbitovů a evidence vojenských hrobů a péče o ně. Důstojníci duchovní služby z povolání a posádkoví výpomocní duchovní správcové vedli matriky posádkové a vojenských nemocnic (narozených, pokřtěných, oddaných a zemřelých) pro osoby svého vyznání v obvodu své působnosti.⁴⁴

Vojenské duchovní službě podle příslušnosti k jednotlivým náboženským vyznáním podléhaly⁴⁵ a) vojenské osoby v činné službě, b) žáci a frekventanti vojenských škol, kteří nejsou vojenskými osobami v činné službě, jakož i občanští zaměstnanci bydlící ve vojenských budovách těchto škol, c) hudební elévové a elévové vojenských ústavů, d) manželky a nezletilé děti vojenských osob z povolání v činné službě a déle sloužících, pokud žijí ve společné domácnosti s mužem nebo otcem, e) občanští nemocní ve vojenských léčebných ústavech jako i ošetrovatelský a služební personál bydlící v těchto ústavech, g) invalidé bydlící ve vojenských invalidovnách, h) všechny osoby, které jsou v prozatímní nebo vyšetřovací vazbě pro trestní řízení zavedené

⁴² Především na Slovensku, pro povznesení kulturně národnostní úrovně slovenských vojáků, kdy vyučovali v kurzech pro negramotné, v jazykových kurzech a vedli vojenské zátiší.

⁴³ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-XI-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*, čl 24

⁴⁴ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-XI-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*, čl. 58.

⁴⁵ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-XI-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*, stať 6.

proti nim u vojska nebo které si odpykávají trest ve vojenském trestním ústavě, ch) osoby konající za branné pohotovosti státu zvláštní úkony nebo osobní úkony, pokud jsou přiděleny armádě v poli, i) polní četníci za branné pohotovosti státu, j) váleční zajatci a rukojmí pod vojenským dozorem.

1.1.4 Hodnostní označení a pojmenování vojenských duchovních

Oděv vojenských duchovních rakousko-uherské armády se skládal z černé kleriky duchovenského kolárku a černého pláště.⁴⁶ Při přehlídkách, slavnostech a zvláštních příležitostech museli doplnit ústroj vojenským dvourohým kloboukem. Při hlášeních a vojenských slavnostech duchovní nosili černý, ke kolenům sahající, jednou řadou šesti černými knoflíky zapínaný kabát se stojacím límcem, kolárek, černé dlouhé kalhoty a vojenský klobouk. Na pochodu museli mít vedle duchovenského kabátu a kolárku také polní képi a plášť. Mimo službu směli nosit kabát duchovních nebo jiný, přes kolena sahající černý civilní kabát. Kolárek a černé kalhoty byly povinné. Byla jim povolena i civilní pokrývka hlavy.⁴⁷

V čs. armádě se duchovní podřizovali stejnokrojovým předpisům jako ostatní důstojníci v činné službě.⁴⁸ Na vojenském stejnokroji nosili límcový odznak určený pro důstojníky profesory, avšak s písmeny alfa a omega a barvu výložek měli černou a barvu lemovky bílou. Bylo stanoveno, že nenesí šavle. Při církevních obřadech nosili liturgická roucha dle svých církevních předpisů.

Při pojmenování a vojenském zařazení duchovních se zpočátku převzal starý rakousko-uherský systém. Katoličtí duchovní působili pod označením

⁴⁶ Srov. Příl. 2 – *Obrázky*, obr. č. 1: Ústroj vojenských duchovních.

⁴⁷ Srov. *Vojenská duchovní služba* [online]. Uniforma [cit. 16. ledna 2010]. Dostupné na WWW: <<http://feldkurat.webgarden.cz/uniforma>>.

⁴⁸ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 141 a Příl. 2 - *Obrázky*, obr. č. 2.

generální superior, polní superior, vrchní polní kurát, vrchní polní kurát s odznaky štábního kapitána a polní kurát. Evangeličtí působili duchovní pod označením evangelický polní kurát. Přednosta československé skupiny vystupoval pod označením námořní superior ve výslužbě dočasně aktivován, resp. československý vojenský superior.⁴⁹

Při úvahách jak sjednotit praxi se evangeličtí duchovní přiklíněli k názoru zachovat dosavadní označení, kdežto katolíci a příslušníci církve československé navrhovali zavedení vojenských hodností. Jednotlivé skupiny v duchovním oddělení MNO proto vlastními opatřeními zrušily předchozí pojmenovávání a zavedly nová.⁵⁰ Katolická správa přešla na označení generální superior, vrchní superior, superior, vrchní kurát, štábní kurát, kurát a kurát v záloze.

Evangelická duchovní správa stanovila označení generální vojenský superintendent, vojenský superintendent, vojenský senior, vojenský konsenior, vrchní vojenský farář, vojenský farář a vojenský farář v záloze.

Služební řád branné moci A-I-1 vydaný rozkazem prezidenta republiky ze dne 24. 5. 1926 stanovil s účinností od 1. 7. 1926 jednotné označení všech stavovských skupin podle důstojnických hodností. Aktivní vojenští duchovní obdrželi stejné pojmenování jako důstojníci v činné službě s dodatkem „duchovní“⁵¹ a byli převedeni do I. služební třídy důstojníků s podmínkou absolvování úplných teologických studií a způsobilostí k duchovní správě. V roce 1928 bylo dodatečně určeno podle služebního předpisu A-IV-1, příloha 8, že místo k vojenské hodnosti připojeného dodatku duchovní bude napříště užíván dodatek duchovní služby.⁵²

⁴⁹ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 141.

⁵⁰ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 141.

⁵¹ Např. kapitán – duchovní.

⁵² Např. kapitán duchovní služby, srov. STEHLÍK, Eduard. *Páter Method*. Praha: AVIS 2006, s. 72.

1.1.5 Početní stav a doplňování vojenských duchovních

Po říjnu 1918 se do čs. jednotek přihlásilo celkem 114 duchovních, z toho 38 polních kurátů v aktivní službě a 76 polních kurátů v záloze. Pro nadbytek byli polní kuráti v záloze propuštěni na trvalou dovolenou s výjimkou těch, kteří sloužili v nemocnicích a některých posádkách důležitých pro nově vzniklou republiku.⁵³ Za mobilizace pro válečné akce proti Maďarsku přidělila vojenská správa polní kuráty ke všem divizím a brigádám a k vojenským nemocnicím, takže celkově působilo 86 duchovních, z toho 38 v aktivní službě a 48 v záloze.

Po demobilizaci tvořilo katolické vojenské duchovenstvo 42 duchovních, a evangelické vojenské duchovenstvo 9 duchovních.

V srpnu 1919 nařídilo MNO redukcí stavu vojenského duchovenstva v míru na 36 kurátů.⁵⁴ V činné službě bylo ponecháno 21 aktivních duchovních, 15 aktivním se nevyhnulo propuštění, na Slovensku zůstala skupina 15 duchovních v záloze a všichni zbývající polní kuráti v záloze byli k 30. 11. 1919 posláni na trvalou dovolenou. Zvláštní situace na Slovensku, jak je patrné z poznámky č. 42, vyžadovala, aby zde bylo pro osvětově-výchovnou činnost ustanoveno ještě dalších 7 kurátů, takže zde celkem sloužilo 22 duchovních.

Na základě návrhu zvláštní komise provedla MNO redukcí stavu vojenského duchovenstva k 1. 1. 1920. Skupina 15 penzionovaných katolických polních kurátů, v jejímž čele stál polní superior Msgre dr. Josef Bombera, ovšem měla oporu v některých politických kruzích lidové strany, které se interpelací⁵⁵ v parlamentě dožadovaly jejich opětovného přijetí. MNO se ústy svého ministra Václava Klobáče bránilo poukazem na vysoký počet

⁵³ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 142.

⁵⁴ Na stejném území měla bývalá rakousko-uherská armáda pouze 27 duchovních.

⁵⁵ *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. Národní shromáždění československé 1918 – 1920, tisky [cit. 2. února 2010]. Dostupné na WWW: < http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1938_00>.

osob vojenských duchovních, který neodpovídá armádním potřebám a na specifické požadavky pro službu na Slovensku, kde žádný z penzionovaných nechce sloužit, ale nakonec umožnilo návrat do služby šesti penzionovaným duchovním.⁵⁶

Náčelník generálního štábu na jaře 1920 stanovil prozatímně omezený počet 50 aktivních katolických duchovních, z toho 28 u vyšších velitelství, 6 u zdravotnických ústavů a 16 u náhradních těles na Slovensku, a 10 evangelických duchovních u vyšších velitelství. Na podzim téhož roku pak navrhl mírový stav aktivní armády, v němž reálně postihl potřeby duchovní služby. Pro MNO přidělil 5 míst pro katolíky a 2 místa pro evangelíky, pro ZVV v Praze, Brně a Bratislavě po 2 místech pro katolíky a 1 místo pro evangelíky, pro ZVV v Užhorodu 2 místa pro katolíky (z toho 1 řecko-katolické). U nižších složek systemizoval místa pouze pro katolíky, kde bylo vyčleněno celkem 34 míst.⁵⁷

V aktivní službě zůstalo 48 katolických duchovních. Katolická skupina požadovala pro mírový stav minimálně 51 míst. Ještě počátkem roku 1921 nestanovilo MNO definitivní organizaci mírového stavu vojenského duchovenstva, ale předkládané návrhy uvažovaly o stabilizovaném počtu 41 katolíků, 5 evangelíků a 1 pro CČS⁵⁸ což se odrazilo ve služební knize Org-1 následované snížením počtu tabulkových katolíků na 40 důstojníků provedené hlavním štábem v r. 1923.

Definitivní úprava počtu vojenských duchovních v míru, která vstoupila v platnost poprvé po roce 1926, se udržela až do konce první republiky a pouze v jejím rámci došlo k přesunům mezi evangelickou a československou skupinou v r. 1932.

⁵⁶ *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. Národní shromáždění československé 1918 – 1920, tisky, porada 20. 1. 1920 na MNO k dotazu tisk. č. 1938 za vedení generálního inspektora čs. vojsk J. S. Machara za účasti interpelujících poslanců, [cit. 2. února 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2332_00.htm>.

⁵⁷ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 144.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s.144.

Důstojnický sbor duchovní služby se doplňoval vojíny s předepsaným vysokoškolským vzděláním. Rozhodnutím ministra národní obrany při jmenování důstojníků duchovní služby v záloze mohlo být upuštěno od absolvování důstojnické školy, zavedly se však vojensko-duchovní zkoušky. Zkoušku na důstojníka duchovní služby v záloze mohla postoupit osoba vysvěcená na kněze nebo ustanovená duchovním některé církve nebo náboženské společnosti státem uznané nebo recipované a jejím předmětem se staly např. vojenské služební předpisy, služební předpisy pro vojenské duchovní, církevní právo, pastorálka a praktická teologie.

Na doplňování důstojníků duchovní služby navazuje také nově zavedený předpis z roku 1938,⁵⁹ který povolávání důstojníků duchovní služby a jejich praktické znalosti upřesňuje a zavádí do vojenské praxe. Důstojníci duchovní služby z povolání se doplňují na uprázdněné služební místo na základě vypsané soutěže MNO a doplňují se především osobami, které splňují všechny všeobecné i zvláštní podmínky pro ustanovení na služební místa ve služební kategorii důstojníků vojenských duchovních. Tito důstojníci duchovní služby v záloze jsou doplňováni a) důstojníky duchovní služby z povolání, kteří byli přeloženi do zálohy a podléhají ještě branné moci, b) důstojníky v záloze zbraní a služeb, kteří byli vysvěceni na kněze nebo ustanoveni duchovními některé církve nebo náboženské společnosti státem uznané nebo recipované, jestliže o to požádali a byly-li pro tuto skutečnost služební důvody, c) aspiranty školy na důstojníky duchovní služby v záloze, vojíny v záloze nebo příslušníky náhradní zálohy se zkouškou na důstojníka duchovní služby v záloze, kteří byli jmenováni důstojníky v záloze této služby.⁶⁰

Počet důstojníků duchovní služby v záloze dosáhl v roce 1937 stavu 391 katolíků, 83 evangelíků, 81 z CČS, 3 pravoslavní a 3 židé.⁶¹

⁵⁹ Srov. Příl. 1 - *Předpis pro duchovní službu A-XI-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu.*

⁶⁰ Srov. tamtéž, stať 2.

⁶¹ Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 145.

Oproti plánovanému stavu sloužilo aktivně v r. 1938 pouze 29 katolických vojenských duchovních z povolání.⁶²

1.1.6 Likvidace duchovní služby v československé prvorepublikové armádě

Mnichovský diktát a následná okupace pohraničních oblastí naší republiky ze strany Německa, Polska a Maďarska⁶³ se nevyhnutelně odrazily na celkové struktuře armády, vynutily si organizační a dislokační změny směrem do vnitrozemí, které ovlivnily i práci duchovní služby, jež sdílela osud příslušných velitelství. To se projevilo u katolických výpomocných správ v Liberci, Moravské Třebové, Mostě, Opavě a Znojmě, k jejichž zrušení došlo k 1. 10. 1938. Zlom nastal v březnu 1939 po okupaci českých zemí a zbytku Podkarpatské Rusi a po vytvoření vazalského slovenského státu, kdy byla zahájena likvidace čs. armády. U útvarů zbraní a služeb, ZVV a velitelství divizí se tak mělo stát do 31. 7. 1939, u velitelství sborů do 30. 9. 1939 a u MNO do 31. 12. 1939.⁶⁴

Likvidace duchovní služby však měla rychlý průběh. Nejprve MNO, již v likvidaci, rušilo výpomocné správy, aby samostatnou vojenskou duchovní službu pro vyznání katolické, evangelické a československé v čs. armádě ukončilo jako celek dnem 31. 7. 1939. Vojenská duchovní pravomoc nad katolíky, vykonávaná pražským arcibiskupem kardinálem Karlem Kašparem jako armádním ordinářem, přešla na biskupy příslušné podle bydliště bývalých příslušníků čs. armády a vojenská duchovní pravomoc nad evangelíky

⁶² Srov. PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. *Historie a Vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 151.

⁶³ Srov. *Ministerstvo obrany české republiky* [online]. Praha, 2004. Smutné výročí [cit. 6. února 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/1999_1/vyroci.htm>.

⁶⁴ Srov. *Československá armáda* [online]. Šrámek, Pavel. Armáda a okupace v březnu 1939, studie a materiály předválečné čs. armády, [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na <<http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/3.htm>>.

a příslušníky ČČS na jejich příslušná občanská duchovní představenstva. Vojenské matriky pro tato vyznání se soustřeďovaly v Úřadu pro vojenský spisový materiál.

Na silně morální a vlastenecký charakter příslušníků vojenského duchovenstva ukazuje jistě i skutečnost, že striktně odmítli vstoupit do nově budovaného Vládního vojska.⁶⁵ Na Hitlerovu protektorátní výzvu ke vstupu vojenských duchovních všech vyznání do Vládního vojska, reaguje tehdejší generál duchovní služby Methoděj Kubáň spolu s kardinálem Kašparem odmítavě.⁶⁶ Vojenští duchovní se tak stávají jedinou složkou, která do Vládního vojska záměrně nevstoupila. Současně jsou již ze strany generála duch. služby Kubáně podnikány kroky k duchovní pomoci u nově vznikajících zahraničních armád.

Další vývoj duchovní služby tak můžeme nalézt u nově se formujících čs. jednotek na Středním východě a v západní Evropě, kde působila pro vyznání katolické, evangelické, československé a židovské.

Domnívám se, že nejlépe lze toto období uzavřít slovy generála duch. služby Methoděje Kubáně,⁶⁷ kdy při ohlédnutí za činností vojenských duchovních v čs. armádě napsal: „*Vojenská duchovní správa vykonala během své působnosti v čs. armádě mezi našimi mladými muži kus záslužné práce,*

⁶⁵ Vládní vojsko (Regierungstruppe des Protektorats Böhmen und Mähren) bylo utvořeno po vzniku Protektorátu Čechy a Morava k "udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku". Oficiálně vzniklo nařízením protektorátní vlády č. 216/39Sb z 25. července 1939. Jedním z důvodů pro německý souhlas se zřízením protektorátního vojska byla snaha vytvořit zdání určité samostatnosti Protektorátu. Pro přijetí do vládního vojska byl potřebný "árijský původ" žadatele. Počet příslušníků vládního vojska se po celou dobu války pohyboval kolem 6500 osob. Většinu příslušníků nově vzniklého vládního vojska tvořili převedení vojáci zrušené Československé armády. Vládní vojsko bylo tvořeno 12 praporů o síle 480-540 mužů. Každý prapor se měl skládat z pěší, cyklistické, jezdecké a technické roty. Velitelem vládního vojska byl jmenován (bývalý československý brigádní generál) Jaroslav Eminger. Z vládního vojska byli postupně propouštěni příslušníci židovského původu a také bývalí legionáři. Jednotky byly cvičeny pouze pro strážní a přehlídkové úkoly s pouze minimálním střeleckým výcvikem, aby byla co nejvíce snížena bojová akceschopnost vojáků. Také výzbroj vojska byla jen lehká a nejběžnější zbraní vojáka vládního vojska byla puška Mannlicher. Vojáci byli využíváni hlavně při likvidaci živelních pohrom, ochraně železničních tratí, při pomocných pracích nebo jako asistenční jednotky při policejních akcích. V roce 1943 a na začátku roku 1944 stoupaly německé obavy z toho, že by Vládní vojsko mohlo být využito v boji proti Německu. (Wikipedia [online]. Vládní vojsko [cit. 27. ledna 2010]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Vl%C3%A1dn%C3%AD_vojsko>).

⁶⁶ Srov. STEHLÍK, Eduard. *Páter Method.* Praha: AVIS 2006, s. 120.

⁶⁷ Příl. 2 – *Obrázky*, obr. č.3 – Methoděj Kubáň.

*kteřá se projevila a projeví v mravním a náboženském životě našeho národa.*⁶⁸

A tak se i stalo. Mnoho mladých mužů, mezi nimiž byli jistě i ti, kteří z blízka poznali péči, kterou jim vojenští duchovní věnovali, stanulo na straně těch, kteří se postavili nacistické zlovůli. Byla mezi nimi i řada vojenských duchovních, mnozí si vytrpí muka nacistických žalářů a někteří obětují pro vlast to nejcennější – vlastní život.

⁶⁸ Srov. STEHLÍK, Eduard. *Páter Method*. Praha: AVIS 2006, s. 122.

1.2 Vojenští duchovní v poválečné československé armádě 1946-1950

Od období Protektorátu a po dobu trvání druhé světové války působili duchovní převážně u vojenských jednotek v zahraničí. Vyhlášení Mnichovské dohody v roce 1938 o postoupení pohraničního sudetoněmeckého území Německu a následné obsazení celého území českých zemí a zřízení Protektorátu Čechy a Morava (1939) znamenalo konec Československé armády. Ta však nebyla rozpuštěna úplně, okupační moc iniciovala vytvoření početně omezeného vládního vojska z bývalých českých vojáků. Činnost vojenských duchovních správ však skončila k 31. 7. 1939 a vojenští duchovní přecházeli do církevní nebo státní služby. Velkou úlohu sehráli duchovní v zahraničním odboji v jednotkách československých legií zformovaných na území Francie, Anglie, Sovětského svazu a Středního východu.

Košický vládní program z 5. dubna 1945 ve vojenské části stanovil hlavní úkoly vlády při výstavbě nové poválečné, na demokratickém a antifašistickém základě založené, čs. armády.⁶⁹ Jejím jádrem se stávají vojáci ze západní fronty, partyzáni, povstalecká vojska na Slovensku, zejména však 1. čs. armádní sbor v SSSR. Jako vzor pro organizaci, výzbroj a výcvik je určena Rudá armáda.⁷⁰ Jaké vyhlídky na další existenci měla v tomto ohledu duchovní služba? Převáží kontinuita s předválečnou čs. armádou, v nichž vojenští duchovní tvořili integrální součást a zúročí také zkušenosti z působení vojenských duchovních u našich válečných zahraničních jednotek, nebo převládne vliv ve vojenských jednotkách, složkách a ústavech zřizované instituce osvětových důstojníků, kteří mají pomáhat velitelům vypěstovat a udržovat mezi vojáky vysokou bojovou morálku a antifašistický, demokratický duch? Z dnešního pohledu již stanovisko známe, ale z pohledu

⁶⁹ Srov. *Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta* [online]. Košický vládní program, stať II a III, [cit. 4. ledna 2010]. Dostupný z WWW: < <http://www.prf.cuni.cz/1948/texty/kvp.doc> >.

⁷⁰ Srov. tamtéž, stať III.

člověka této doby, jak daleko půjde přizpůsobování se vnitřnímu životu „slavné“ Rudé armády?

Duchovní služba předválečné čs. armády, i bez vědomí své definitivy, určitou sumu zkušenosti z práce vojenských duchovních v demokraticky budovaném organismu bezesporu shromáždila, i když ji mohla být vytýkána personální vazba a hledání opory v instituci bývalé rakousko-uherské armády. Válečné zkušenosti z našich jednotek na Západě přisoudily duchovní službě úlohu svého druhu nezastupitelnou, s ohledem na životní situace, do nichž se vojáci dostávali. S ohledem na náboženské založení Západních jednotek je to zcela pochopitelné, i když i zde docházelo k improvizacím, neboť v zahraničí nesloužili důstojníci duchovní služby z povolání, ale za mobilizace a při náboru se od čs. jednotek hlásili kromě důstojníků duchovní služby v záloze především kněží a řeholníci z řad mužstva, kteří žili, pracovali nebo studovali mimo republiku. U našich Východních jednotek organizovaných v SSSR obdobná zkušenost chyběla. V hojné míře se zde uplatňuje konkurent duchovenstva, osvětový aparát v novém politickém pojetí, které se vzdalovalo od osvěty v čs. jednotkách na Západě a v předválečné čs. armádě na Východě. Již zde cítíme, že pokud se měla Rudá armáda stát našim vzorem při organizování vojenského života, musíme si uvědomit, že Rudá armáda se při svém vzniku služeb duchovních zřekla, jak vyplynulo z potřeb praktické politiky bolševické strany při destrukci státního života předrevolučního Ruska prosáklého církevnictvím.

Naše jednotky z Východu tak do vlasti přinesly sovětskou zkušenost preferovanou vládním programem, kterým se stala politizovaná osvětová práce. Předpokládám, že tato působila velice razantně ve sféře, kde dosud vojenské duchovenstvo nacházelo své uplatnění. Mravní výchova vojáků tak byla nahrazena jejich morálně politickou výchovou a osvětový aparát se postupně měnil ve skupinu politických pracovníků. Směrnice pro morálně politickou výchovu, osvětu a informaci z června 1945 proto určily osvětě dominantní postavení, učinily z morálně politické výchovy povinnou záležitost

a z osvětového aparátu všudypřítomnou složku v každodenním životě jednotek.⁷¹

1.2.1 Obnovení činnosti duchovní služby

Již krátce po ukončení bojů 2. světové války v červnu 1945 se na jednání Vojenské rady řeší mimo jiné také otázka opětovného zavedení nebo zrušení instituce vojenských duchovních v nové armádě. Stručně se popisuje jejich organizační struktura v předválečné armádě, naznačuje se jejich působení v zahraničním odboji. Rovněž se vyzdvihuje postoj katolických duchovních v českých zemích za okupace, neboť odmítli vstoupit do protektorátního vládního vojska a upozorňuje na odbojovou činnost některých z nich. O chování nekatolických duchovních se nezmiňuje, stejně tak i o situaci v bývalé slovenské armádě.

Vojenská rada při předsednictvu vlády zařazovala v druhé polovině roku 1945 pravidelně na pořad svých jednání bod o duchovních v armádě. Přiklonila se k názoru, že je třeba nově vypracovat směrnice pro jejich činnost s tím, aby vojenští duchovní již neprováděli nábožensko-mravní výchovu vojáka. Zároveň bylo rozhodnuto přenést celou otázku do politických kruhů jednotlivých stran.⁷²

V čase, kdy se otázka duchovních v armádě probírala ve vysokých vojenskopolitických kruzích, byla duchovní služba tzv. v klidu. Duchovní navrátili se se zahraničními jednotkami, zůstávali dále v činné službě⁷³ a dokonce se vyskytli i duchovní, kteří mohli po krátkou dobu konat duchovní službu v nemocnicích. Část českého předválečného duchovenstva se do armády po osvobození přihlásila, činnou službu však nekonala a nadále

⁷¹ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 136.

⁷² Srov. tamtéž, s. 137.

⁷³ Stále trval stav branné pohotovosti státu.

zůstávala ve svých civilních zaměstnáních. Na podzim roku 1945 se při příležitosti vzniku republiky postavil prezident Edvard Beneš za požadavky určující kontinuitu nové armády s armádou předválečnou, s jejím duchem a tradicí. Tento projev vytvářel prostor pro obnovení činnosti duchovní služby v původním významu i rozsahu. Bohužel tato ušlechtilá myšlenka již nebyla plně rozvinuta a nakonec se vše soustředilo pouze na vymezení jejího obsahu. Klíčovým se zde stal postoj KSČ, která se proti zavedení duchovní služby do armády přímo nestavěla, neboť celkovou orientaci své politiky podřizovala myšlence budování lidového státu zapojováním co nejširších vrstev obyvatelstva, bez ohledu na jejich světonázorové založení, na vládním programu, na jehož tvorbě měla rozhodující podíl.⁷⁴ Duchovní služba v čs. armádě byla proto v březnu 1946 MNO opět uvedena v činnost.⁷⁵

1.2.2 Organizace a řídicí struktura duchovní služby

S přihlédnutím k početnosti vojenských osob hlásících se k jednotlivým náboženským vyznáním došlo v mírové armádě k organizování samostatných duchovních správ pro vyznání katolické, evangelické, církve československé a pravoslavné.⁷⁶ Náboženské potřeby příslušníků jiných států uznaných popř. recipovaných měli na starosti se souhlasem vojenské správy civilní duchovní příslušných vyznání.

Válečné zkušenosti čs. jednotek způsobily, že na rozdíl od předválečné duchovní služby, která byla plně rozvinuta pouze u pěchoty, se tato organizuje také u letectva a tankového vojska. Její řídicí orgán se nacházel v duchovní skupině 1. oddělení I. odboru MNO, které bylo na jaře roku 1946

⁷⁴ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 138.

⁷⁵ Srov. *Věcný věstník MNO*, 1946, č. 22, čl. 196.

⁷⁶ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 139.

přeorganizované na samostatné 6. oddělení (duchovní) I. všeobecně vojenského odboru MNO a v r. 1950 označené v témže odboru na oddělení 1. d.⁷⁷

Duchovní oddělení bylo rozděleno na skupiny podle náboženských vyznání, v jejichž čele stáli přednostové. Skupina katolická pečovala o vojenské osoby římskokatolického a řeckokatolického vyznání, skupina evangelická o vojenské osoby všech státem uznaných nebo recipovaných evangelických církví a denominací, skupina církve československé i skupina pravoslavná o vojenské osoby svých vyznání.⁷⁸

Přednostou duchovního oddělení byl v předválečné armádě ustanovován služebně nejstarší vojenský duchovní, s ohledem na počet příslušníků římskokatolické církve v armádě se jim pravidelně stával důstojník v nejvyšší hodnosti římskokatolického vyznání. Tato situace často způsobovala rozepře, kdy se přednostové ostatních skupin domáhali parity a nepodřízenosti a nezávislosti na početním stavu katolického příslušnictva v čs. branné moci. Nynější Hlavní štáb se proto přidržel zásady, že přednostou duchovního oddělení bude ustanoven vždy služebně nejstarší z vojenských duchovních bez ohledu na vyznání.⁷⁹

U každého vojenského velitelství došlo ke zřízení duchovních správ, v jejichž čele stanul přednosta duchovní služby pro vyznání katolické, u některých velitelství došlo také ke zřízení duchovních správ s přednosty pro evangelíky a s přednosty vyznání církve československé.⁸⁰ Výkonní katoličtí vojenští duchovní měli dále působit u velitelství divizí a brigád, na Slovensku také vybraných pěších pluků, dále u vojenských nemocnic a posádkových velitelství. Výkonní evangeličtí vojenští duchovní byli přiděleni ke dvěma divizím a vojenský duchovní CČS k jedné divizi.⁸¹

⁷⁷ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 139.

⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 139.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 140.

⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 140.

⁸¹ Srov. tamtéž, s. 140.

Na Slovensku se objevily snahy budovat katolické výpomocné vojenské duchovní správy na smluvním základě obstarávané občanskými (civilními) duchovními.

V souladu s předválečnými služebními předpisy zařadila vojenská správa duchovní do kategorie důstojníků vojenské duchovní služby. Pozdější stanovení kategorií, druhů vojsk, skupin a stupňů vojenských osob z povolání určil vojenským duchovním zařazení v kategorii – administrativní důstojníci, v druhu vojska – duchovní služba a ve skupinách – římskokatolická, řeckokatolická, pravoslavná, československá a evangelická.⁸²

Pro katolické duchovní byla vyčleněna místa v plánovaných hodnostech nadporučík až generál, pro evangelické duchovní a duchovní církve československé v plánovaných hodnostech kapitán až plukovník a pro pravoslavného duchovního byla plánována hodnost podplukovníka. Místo v hodnosti generála nebylo však přiděleno pouze pro katolického duchovního, ale je společné pro všechna vyznání.⁸³ Pokud šlo o ostatní hodnosti, vycházelo se z toho, že vojenští duchovní tvoří jednu služební kategorii, takže dle potřeb si jej mohou po vzájemné dohodě navzájem propůjčovat.

1.2.3 Úkoly a působnost duchovní služby

Již při projednávání problematiky duchovní služby ve Vojenské radě při předsednictvu vlády vypracovalo MNO z jejích podnětu nové směrnice o úkolech a činnosti duchovní služby v čs. armádě, které vycházely ze služební knihy A-XI-1 Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu z roku 1938 a s platností od 1. 7. 1974 přeznačované na A-III-4.⁸⁴

⁸² Srov. *Sborník důvěrných výnosů MNO*, 1949, č. 45, čl.297.

⁸³ Srov. kap. 1.2.2. - Organizace a řídicí struktura duchovní služby, odstavec o ustanovení přednosta v této diplomové práci.

⁸⁴ Srov. *Sborník důvěrných výnosů MNO*, 1947, č.9, čl.45.

Úkolem duchovní služby zůstalo a) uvádět v soulad plnění náboženských povinností vojenských osob se zvláštními potřebami armády a dbát, aby tyto povinnosti mohly být plněny, b) posloužit bezplatně podle potřeby a přání vojenským osobám církevními úkony, c) starat se o nábožensko-mravní výchovu vojenských osob, d) vést vojenské matriky podle státních předpisů, e) starat se o válečné hroby a jejich udržování, f) spravovat vojenské kostely, g) pečovat o výchovu důstojnického dorostu pro duchovní službu.⁸⁵

Činnost vojenských duchovních byla zaměřena především do oblasti nábožensko-mravní a správní. V okruhu své působnosti měli pečovat o duchovní a mravní úroveň vojenských osob všech vyznání tak, aby přispívali k upevnění jejich kázně, charakteru, družnosti, lásky a věrnosti k vlasti a dospěli tak k vážnému nazírání na život a uvědomění si vážnosti svého vojenského povolání. Sami o sobě museli být příkladem ušlechtilých mravů a vzorného života.⁸⁶

Vojenští duchovní dále spolupracovali při každém díle směřujícím k mravnímu a duchovnímu prospěchu armády. Stávali se hlasateli sociálního pokroku a bratrské vzájemnosti v nové lidové armádě. Po dohodě s příslušnými veliteli konali každou neděli a svátek pro osoby svého vojenského vyznání bohoslužby, spojené vždy s promluvou obsahu nábožensko-mravního a vlasteneckého. Dále navštěvovali nemocné a poskytovali jim duchovní útěchu.⁸⁷

Ve spolupráci s orgány zdravotnické služby dbali na důstojné pohřbívání každého zemřelého ve zvláštním vojenském oddělení hřbitova. V souvislosti s tímto vedli jak na místním, tak na vojenském hřbitově přesnou evidenci a plánky. Vojenští duchovní také pečovali o duchovní potřeby vojenských

⁸⁵ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 141.

⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 141.

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 141.

vězňů. K smrti odsouzeným poskytovali na přání poslední útěchu a doprovázeli je na až místo poprav. ⁸⁸

Jak jsem již uvedl výše, snahou Vojenské rady bylo úkoly duchovní služby co nejvíce omezit na oblast správní a nechat jej tak provádět pouze úzce pojaté provádění církevních úkonů. Domnívám se, že na základě činnosti dle staronového předpisu o duchovní službě, který byl de facto pouze přečíslován si nelze nepovšimnout rozporu mezi statí, kde je uvedeno, že vojenští duchovní nesmějí být využíváni k jiným funkcím než duchovním a takovým, které souvisejí s duchovní službou. Tento nevyjasněný poměr mezi stanovisky Vojenské rady a služebním předpisem se tak dostává do rozporu s úkoly osvětového aparátu, na jehož základu bylo dle mého názoru odpíráno vojenským duchovním právo provádět nábožensko-mravní výchovu. Činnost vojenských duchovních a jejich náboženských přednášek byl kontrolována, neboť osvětový důstojníci chápali duchovní službu jako protiváhu morálně politické a osvětové výchově. Jak silně brali tento názor za svůj lze usuzovat také na základě konstatování Správy výchovy a osvěty, která stanovila, že není žádoucí přesouvat náboženskou výchovu na morálně politické pole a upozornila na neblahý vliv takového pojetí náboženských přednášek a stanovila povinnou účast velitelských, zejména osvětových orgánů na přednáškách vojenských duchovních. Zároveň však připustila, že spolupráce osvětových důstojníků s vojenskými duchovními je možná v případech podstatného narušení morálně politického stavu vojsk, jako je např. sebevražda, alkoholismus, nekázeň apod. ⁸⁹

Co se týče působnosti, podléhaly vojenské duchovní službě vojenské osoby v činné službě, žáci a frekventanti vojenských škol, manželky a nezletilé děti vojenských osob z povolání, občanští zaměstnanci vojenské správy, civilní nemocní ve vojenských léčebných ústavech, stejně jako jejich civilní personál,

⁸⁸ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 142.

⁸⁹ Srov. VONDRÁŠEK, Václav. Boj o armádu na přelomu let 1946-1947. In: *Historie a vojenství*, 1984, č. 1, s. 28-29.

invalidé ve vojenských invalidovnách, osoby, konající za branné pohotovosti státu zvláštní úkony v poli, osoby ve vojenské vyšetřovací vazbě, váleční zajatci. Vojenské duchovní službě v době míru nepodléhali příslušníci Sboru národní bezpečnosti.⁹⁰

1.2.4 Početní stav vojenských duchovních

Počet vojenských duchovních jednotlivých vyznání se měl, stejně jako tomu bylo za první republiky, určovat dle početní příslušnosti jednotlivých vyznání v armádě. Vzhledem k poválečnému stavu nebylo jednoduché zjišťovat náboženské složení tehdejší československé společnosti. Existovala sice úřední evidence náboženského vyznání občanů vedená okresními úřady, ale směrodatné v tomto ohledu mohly být pouze souhrnné výsledky sčítání obyvatelstva, které však proběhlo až v březnu 1950. Církev tak ve svých požadavcích na rozdělení celkového počtu míst vojenských duchovních vycházely u odhadů Státního úřadu statistického přizpůsobených přirozenému procentnímu přírůstku obyvatelstva od posledního celostátního sčítání lidu v r. 1930. Vedle tohoto využila také vlastní církevní statistiky. Poměr ve společnosti převažujících vyznání činil po válce zhruba 76% katolíkům, 8% evangelíkům, 7% občanů vyznání československého a 7% občanů bez vyznání.⁹¹

Armáda vzala za základ pro určení celkového počtu vojenských duchovních systemizaci z roku 1936, která předpokládala umístění 38 duchovních společně s vládním návrhem z r. 1938, který hovořil o navýšení na 41 duchovních a bral rovněž v úvahu začlenění skupiny duchovních z pravoslavné církve. Mírové stavy vojenských duchovních tak v prozatímním stavu počítaly s celkovým počtem 42 duchovních s rozdělením na 32 míst pro skupinu katolickou, 6 pro skupinu evangelickou, 3 pro skupinu

⁹⁰ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 143.

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 143.

československou a 1 pro skupinu pravoslavnou.⁹² Hlavní štáb však trval na stanovisku, že nelze v žádném případě překročit vládou neschválenou systemizaci z roku 1938, tj. 41 systemizovaných míst, a k vybudování první mírové organizace čs. armády v říjnu 1947 předepsal pro řádnou mírovou organizaci duchovní služby 25 míst katolických vojenských duchovních, 5 míst evangelických vojenských duchovních, 5 míst vojenských duchovních církve československé a 1 místo pravoslavného vojenského duchovního. Tato situace zcela jistě neodpovídala náboženskému složení čs. armády, jak lze vyčíst z výkazu gážistů z povolání a mužstva se stavem k 25. 1. 1947.⁹³ Uvedená tabulka nám názorně uvádí jednotlivé početní rozložení náboženského vyznání v jednotlivých hodnostních sborech a názorně nám demonstruje nízký počet vojenských duchovních vzhledem k počtu věřících v řadách armády.

Vyznání	důstojníci	rotmistři	mužstvo	celkem
Římskokatolické	8918	5995	95645	110558
Řeckokatolické	247	237	3644	4128
Československé	1173	870	11414	13457
Evang. a.v. a česko-bratrské	904	523	8791	10218
Evang. reformované	95	49	465	609
Pravoslavné	162	39	237	438
Židovské	75	6	202	283
Bez vyznání	1680	915	7010	9605
celkem	13254	8634	127408	149296

Tab. č. 1: Výkaz gážistů z povolání a mužstva

Vojenská správa měla přitom jistě z čeho vybírat, neboť nadále ve vojenské hodnosti zůstalo bezmála 500 důstojníků duchovní služby v záloze. Pro případ branné pohotovosti státu a válečného stavu se dále počítalo s mobilizováním celkového počtu 198 důstojníků duchovní služby v záloze a jejich přidělením k jednotlivým vojenským nemocnicím.⁹⁴

⁹² Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 143.

⁹³ Srov. tamtéž, s. 144.

⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 145.

1.2.5 Poúnorový vývoj

Po únoru 1948 se mohlo zdát, že postavení vojenského duchovenstva zůstane nedotčeno, neboť v armádě a církvích se nevytvářely tzv. akční výbory řešící politickou činnost nepohodlných osob. Vojenští duchovní se přesto ocitli v silovém poli společenských trendů se silně sekularizační tendencí.

Nemilosrdná kádrová opatření v armádě přijímaná od února 1948 měla vyhraněně třídně politický charakter a ze všech služeb postihla nejvíce duchovní službu. Postupně bylo propuštěno z jejich řad 51,6% důstojníků.⁹⁵ Vojenským duchovním zůstala role pouhých správních úředníků, kteří uchovávají matriky a evidují vojenské hroby. Postupem času však také tuto činnost postihla důsledná sekularizace a činnost vojenských, a nejen jich, duchovních byla odvedena do náboženského života v soukromí.

Nic dobrého nevěstil ani výsledek střetu státu s hierarchií katolické církve, kdy na základě jednostranného prosazení státní vůle v podobě tzv. církevních zákonů z října 1949 se armádní ordinář nedostal mezi nejvyšší katolické hodnostáře, neboť neobdržel státní souhlas.⁹⁶

Osud čs. vojenského duchovenstva se pomalu naplňoval až do té míry, že koncem roku 1949 službu konalo jen 11 vojenských duchovních, z toho 4 katolíci, 3 evangelíci, 3 z církve československé a 1 pravoslavný.⁹⁷ Je vidět, že pozice duchovních byla totálně destruována. Z požadavku o doplnění se udělala otázka čistě politická, byť přednosta duchovního oddělení ve svém zdůvodnění potřeby o doplnění stavu apeloval na kladný poměr státu k církvím s poznámkou na paralyzování vlivu civilních duchovních na vojenské osoby a současně také bral v úvahu uspokojení náboženských potřeb vojenských osob s ohledem na zachování služebního tajemství. Je nutné brát také v úvahu, že mimoto se duchovní stále starají o válečné hřbitovy a evidují ztráty.

⁹⁵ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 163.

⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 164.

⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 163.

Náměstek ministra ovšem na žádost reagoval rozhodnutím nábor již neprovádět. Již v této době se připravoval návrh na zrušení skupiny důstojníků duchovní služby v armádě, aniž by se změnil rozkaz prezidenta republiky o rozčlenění vojenských osob z povolání. Návrh předpokládal, že vojenští duchovní budou dáni k dispozici Státnímu úřadu pro věci církevní a dovolí-li to okolnosti, budou vojenské kostely a kaple přezvány Státním úřadem pro věci církevní. Eventuální náboženské potřeby pro příslušníky armády budou obstarávány civilními duchovními mimo armádu.⁹⁸ Nejvyšší rada obrany státu dne 23. 5. 1950 rozhodla, že duchovní služba bude zrušena, a předchozí návrh v plné výši schválila s tím, že vše se bude projednávat individuálně, pro propuštění duchovního z činné služby se vždy najde důvod a za propuštěné se již nebude brát žádná náhrada.⁹⁹

Jak vidíme, nešlo tedy o zrušení celé skupiny důstojníků *de iure*, ale faktickými opatřeními individuálního charakteru postupně dosáhnou stejného výsledku. Vojenští duchovní proto přestali v armádě působit na rozhraní měsíců září-říjen 1950 v době totálního přechodu na vojenskou organizaci podle vzoru Sovětské armády a postupně byl zaváděn systém výchovy založený na marxismu-leninismu a ateismu.

Veškeré vojenské matriky byly předány ministerstvu vnitra a soustředěny u obdobního národního výboru v Praze 1, který dostal jako jediný oprávnění vyřizovat žádosti vojenské správy a vojenských osob o vyhotovení matričních výpisů z těchto matrik.¹⁰⁰ Vládním usnesením ze dne 20. 6. 1950 byla přenesena s účinností od 1. 1. 1951 péče o všechny vojenské hroby, pomníky a památníky z působnosti MNO na ministerstvo vnitra.¹⁰¹

Vojenští duchovní se většinou začali věnovat civilní duchovní správě a rokem 1950 se tak uzavřela historie vojenské duchovní služby v čs. armádě,

⁹⁸ Srov. PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4, s. 163.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 165.

¹⁰⁰ Srov. *Věcný věstník MNO*, 1950, č. 62, čl. 393.

¹⁰¹ Srov. tamtéž, čl. 393.

jíž prošlo několik desítek kněží, z nichž někteří srostli s vojenským stejnokrojem natolik, že prožili většinu svého života v tak rozdílných armádách, jako byly armáda rakousko-uherská, prvorepubliková československá, zahraniční válečná a poválečná československá. Duchovní, na které se vztahovala vojenská branná povinnost, se koncentrovali do služby u tzv. Pomocných technických praporů na neomezenou dobu. Tak se tyto oddíly Pomocných technických praporů staly na dlouhá léta jedinými složkami armády, u kterých „působili“ duchovní. Těmito okamžiky v jednotkách armády na dlouhých 48 let nepůsobí žádný vojenský duchovní.

2 NOVODOBÁ VOJENSKÁ DUCHOVNÍ SLUŽBA

Novodobá Duchovní služba Armády České republiky vznikala bez jakékoli možné návaznosti na minulost. Jak jsem uvedl v předchozích statích, v letech 1918–1938 existovaly v Československé republice tři na sobě nezávislé duchovní služby: katolická, evangelická a československá, které však zanikly se zánikem československé armády v roce 1939. V březnu 1946 byla sice vojenská duchovní služba obnovena, ale již se nestačila plně rozvinout. Na podzim roku 1950 přestali v armádě působit poslední vojenští duchovní.

Hluboké společenskopolitické změny v listopadu 1989 se zákonitě projeví také ve složce armády, která se podobně jako ostatní instituce musela transformovat na armádu typu moderního demokratického státu.

Významnou změnu vyžadovala zejména obnova náboženské svobody vojáků, která patří mezi základní lidská práva. Branným zákonem¹⁰² z roku 1990 byla všem vojákům zaručena svoboda projevu náboženského vyznání, umožněna účast na náboženských obřadech a duchovním z řad státem uznávaných církví byl umožněn vstup do vojenských objektů.

Dalším krokem ke vzniku duchovní služby v armádě bylo roku 1995 vytvoření humanitní služby,¹⁰³ otevírající cestu k podpoře všestranného rozvoje lidských hodnot ve vojenském prostředí. Cílem projektu humanitní služby byla postupná humanizace vojenského prostředí, zlidštění podmínek, v nichž pracují vojáci a civilní zaměstnanci. Součástí tohoto projektu se měla stát také duchovní služba.

¹⁰² Zák. č. 309/1990 Sb. – Branný zákon.

¹⁰³ Od roku 2001 jsem byl služebně zařazen na systemizovaném místě náčelníka humanitní služby u 7. praporu logistiky v Kroměříži, po většinu času mezi mé přímé podřízené patřili vojáci základní služby, většinou absolventi teologických fakult.

2.1 Zrození současné duchovní služby

Založení a vznik novodobé duchovní služby spadá do poloviny devadesátých let minulého století. Ministerstvo obrany České republiky se obrátilo na církve v naší zemi se žádostí o pomoc a spolupráci. S největší pravděpodobností bylo za touto žádostí především přání, aby Armáda České republiky byla co možná brzy slučitelná s armádami NATO, aby tedy měla také vlastní duchovní službu, jak je ostatně v evropských a severoamerických armádách obvyklé.¹⁰⁴

Začátkem roku 1996 se začalo na Ministerstvu obrany ČR v Oddělení humanitní služby uvažovat o účasti vojenského duchovního v jednotkách českých ozbrojených sil působících v rámci mezinárodní operace IFOR/SFOR v Bosně a Hercegovině. Po mnoha peripetiích byl na základě ústní dohody mezi římskokatolickými biskupy a vysokými důstojníky generálního štábu Armády České republiky, pod hlavičkou humanitní služby, vyslán s českými vojáky do Bosny římskokatolický kněz.¹⁰⁵ Ohlas na jeho působení mezi vojáky byl mimořádný a byl rozhodující pro změnu pohledu některých vysokých představitelů armády na duchovní službu. Právě v rámci působení v zahraničních operacích lze spatřit hlavní těžiště pro práci duchovního v armádě. Dle mého názoru není důležitá zmíněná kompatibilita se státy v rámci NATO, ale je potřeba duchovních pro dobro české armády jako celku a v neméně důležité míře také jako ozdravujícího prvku ve sféře mravní. Jsem hluboce přesvědčen, že právě díky působení vojenských duchovních se postupem času armáda zbaví přemrštěného a hluboce zakořeněného ideologismu jako krutého pozůstatku minulého režimu.

¹⁰⁴ Díky duchovní službě se tak i naše armáda stává součástí společenství, kde realita duchovní služby je něčím naprosto samozřejmým a vojenští duchovní jsou bráni jako nedílná a pevná součást ozbrojených sil.

¹⁰⁵ Tím, kdo byl brněnským biskupem Vojtěchem Cikrlem požádán, aby plnil úkoly vojenského duchovního, byl katolický kněz Tomáš Holub, který v té době působil jako kaplan v Kutné Hoře (29. 7. 1996 odjel společně s vojáky 6. mechanizovaného praporu v rámci mise IFOR/SFOR). Samotné působení Tomáše Holuba v Bosně a Hercegovině postavilo základy, na kterých mohla začít být budována duchovní služba.

V únoru 1997 při konferenci hlavních kaplanů evropských a severoamerických armád, která se konala v Praze, bylo oznámeno, že do konce roku bude mít i česká armáda svou samostatnou duchovní službu. Její přípravou byli od května 1997 pověřeni za Českou biskupskou konferenci římskokatolický kněz Tomáš Holub a za Ekumenickou radu církví farář ČCE Jaromír Dus. „*Zmínění dva bratři mají historickou zásluhu za vznik a počáteční rozvoj této služby v novodobé historii České republiky.*“¹⁰⁶

Budování duchovní služby se muselo vyrovnat s mnoha nesnázemi, jakými byli např. postoj církví k této službě a ochota vybudovat ji jako ekumenickou a postoj armády, která byla v té době na samotném začátku přeměny a očisty od své bývalé ideologické zátěže.

Zřízení Duchovní služby vyvrcholilo podepsáním smlouvy¹⁰⁷ mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí, ve které se upravuje vzájemná spolupráce na činnosti duchovní služby u jednotek Armády ČR, dne 3. června 1998. V úvodním prohlášení smlouvy se píše, že všichni zástupci církví, kteří se účastní této smlouvy, si jsou hluboce vědomi potřeby vydávat v prostředí resortu ministerstva obrany svědectví o křesťanské víře a naději v jednotě. Ve smlouvě je rovněž uvedeno, na jakém principu je duchovní služba koncipována. Jedná se o nabídku pomoci, určenou všem, kteří o tuto formu pomoci mají zájem. Každý může pomoc duchovního přijmout, ale i odmítnout. Jeho poslání však není v jednotkách armády primárně evangelizační, tj. práce vojenského duchovního nemá být motivována snahou o získání nových věřících pro jeho církve.

Ve stejný den, kdy byla podepsána smlouva mezi církvemi, byla podepsána i smlouva mezi Ministerstvem obrany České republiky, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí.¹⁰⁸ Touto dohodou

¹⁰⁶ Jak poznamenal vojenský kaplan Ústřední vojenské nemocnice Praha mjr. P. Mgr. Pavel Ruml, duchovní Českobratrské církve evangelické.

¹⁰⁷ Srov. Příl. 3 – *Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí.*

¹⁰⁸ Srov. Příl. 4 - *Dohoda mezi Ministerstvem obrany České republiky, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí.*

jsou stanoveny jasné podmínky pro působení vojenských duchovních z církví, které se účastnily na této dohodě, v rámci duchovní služby AČR.

Slavnostní podepsání těchto smluv vyvrcholilo vyhlášením rozkazu ministra obrany, kterým byla s účinností od 22. června 1998 definitivně zřízena Duchovní služba v resortu Ministerstva obrany.¹⁰⁹

2.2 Vymezení a statut duchovní služby

Duchovní služba je pro svá specifika samostatnou službou zřízenou v resortu Ministerstva obrany. Partnerem ministra obrany ČR pro koncepční otázky a zásadní jednání, která se týkají problematiky spojené s duchovní službou v resortu Ministerstva obrany, je Rada pro duchovní službu, ve které jsou zastoupeni: hlavní kaplan Armády České republiky¹¹⁰, duchovní, který působí jako poradce ministra obrany pro duchovní službu¹¹¹, zástupce Ekumenické rady církví¹¹², zástupce České biskupské konference¹¹³, zástupce AČR. Rada pro duchovní službu vždy zasedá pravidelně jednou za šest měsíců, popř. vždy na základě žádosti kteréhokoliv člena rady.

V čele duchovní služby stojí hlavní kaplan AČR, který je přímo podřízen náčelníkovi Generálního štábu AČR.¹¹⁴ Hlavního kaplana AČR ustanovuje ministr obrany ČR na základě doporučení zástupců České biskupské konference i Ekumenické rady církví. Ministr obrany ČR není tímto vázán, pokud se nedohodnou zástupci České biskupské konference a Ekumenické rady církví v průběhu šesti měsíců na společném kandidátovi na ustanovení do

¹⁰⁹ Příl. 5 - *Rozkaz ministra obrany č.19.*

¹¹⁰ Podplukovník Mgr. Jan Kozler.

¹¹¹ Mons. ThLic. Tomáš Holub, Th.D.

¹¹² Synodní senior ČCE Mgr. Joel Ruml.

¹¹³ Mons. Vojtěch Cikrle, biskup brněnský

¹¹⁴ Armádní generál Ing. Vlastimil Pícek

funkce hlavního kaplana AČR. Vojenský duchovní může funkci hlavního kaplana AČR vykonávat maximálně po dobu osmi let.

Vojenský duchovní je voják v činné službě v důstojnické hodnosti,¹¹⁵ který je přímo podřízen veliteli a působí jako jeho poradce, a to vždy na tom stupni, na kterém je ustanoven. Nesmějí se mu ukládat úkoly, které s jeho činností a posláním nesouvisejí. Po odborné stránce je podřízen vojenskému duchovnímu na vyšším velitelském stupni. U vojenského duchovního není dotčena církevní podřízenost v rámci struktury jeho církve.

Vojenský duchovní je zřetelně vybaven zvláštním označením¹¹⁶ a vztahují se na něj všechna práva a povinnosti vojáka v činné službě, nejsou-li v rozporu s jeho statutem, který mu zaručuje mezinárodní právo.¹¹⁷

Při výkonu služby není dotčeno právo vojenského duchovního na mlčenlivost¹¹⁸ a každý zaměstnanec rezortu Ministerstva obrany jako jednotlivec má právo pomoc vojenského duchovního pro sebe vyžádat, přijmout či odmítnout.

2.3 Náplň práce vojenských duchovních

Současnost duchovní služby se opírá o zmíněné dokumenty a kvalitní práci kaplanů. Jejím výsledkem je celkové přijetí služby v armádě a z toho plynoucí práva i povinnosti kaplanů. V současné době působí ve strukturách armády 23 kaplanů, konkrétně 13 duchovních Římskokatolické církve (z toho 3 trvalí jáhnové), 4 duchovní Českobratrské církve evangelické, 3 duchovní Církve československé husitské, 1 duchovní Církve adventistů sedmého dne,

¹¹⁵ Současná struktura je v hodnostech: poručík, nadporučík, kapitán, major, podplukovník a plukovník.

¹¹⁶ Označení křížem na pravém rukávu a křížkem v klopě.

¹¹⁷ Srov. *Český červený kříž* [online]. Praha, 1999. Ženevské úmluvy, ze dne 12. srpna 1949 a Dodatkové protokoly (I a II) k Ženevským úmluvám, [cit. 3. března 2010].

Dostupné na WWW: <http://www.cervenykruz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf>.

¹¹⁸ Srov. *Společnost pro církevní právo* [online]. Praha, 1999. Poslední úpravy 13. 3. 2010. § 8 zákona č. 308/1991 Sb., O svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, [cit. 7. března 2010]. Dostupné na WWW: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/308-91.htm>>.

1 duchovní Starokatolické církve v ČR a 1 duchovní Pravoslavné církve v Českých zemích a na Slovensku.¹¹⁹

Duchovní služba má za úkol zejména podporovat velitele všech stupňů¹²⁰ v jejich odpovědnosti za naplňování a ochranu lidského rozměru života každého vojáka v činné službě a občanského zaměstnance.

Velké těžiště spatřuji v nabídce pomoci všem vojákům i občanským zaměstnancům při řešení osobních krizí i těžkostí, které vznikají v jejich pracovním, osobním a rodinném životě pracovníků rezortu Ministerstva obrany a vytvářet tak podmínky pro naplňování ústavně zaručených lidských práv, která souvisejí se svobodou vyznání pro pracovníky rezortu Ministerstva obrany ve všech situacích spojených s plněním jejich služebních a pracovních povinností.

Vojenští duchovní se účastní nejen vojenského života, ale také výchovného a vzdělávacího procesu vojáků. K této činnosti je využíváno především vlastního zázemí duchovní služby. Ta má k dispozici vojenský kostel sv. Jana Nepomuckého¹²¹ v Praze na Hradčanech. V současnosti je kostel užíván nejen jako místo setkávání s vojenskou kulturou, ale především využíván vojenskou veřejností při významných životních momentech a našel své místo i při událostech, které si připomíná celá armáda a široká veřejnost, např. oslavy Dne veteránů. Rektorem kostela je vždy některý z vojenských kaplanů.

Dalším objektem je Pastorační centrum Duchovní služby Armády České republiky, které se nachází v malebné obci Luleč na úbočí Dražanské

¹¹⁹ Srov. *Oficiální stránky Duchovní služby AČR* [online]. Praha, 2008. Vojenští kaplani v Duchovní službě Armády České republiky [cit. 3. března 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.kaplani.army.cz/htm/2_0.html>).

¹²⁰ V současné domovské struktuře AČR jsou vojenští duchovní zařazováni v mírových podmínkách na stupeň prapor, brigáda a vyšší stupně velení.

¹²¹ „1. září 2001 byl kostel rozhodnutím pražského arcibiskupa propůjčen armádě pro potřeby Duchovní služby Armády České republiky. 1. května 2002 byl na základě rozhodnutí náčelníka Generálního štábu Armády České republiky zpřístupněn veřejnosti jako místo modliteb za padlé a zemřelé vojáky a jako místo modliteb za mír na celém světě. Vojenský kostel se v prosinci 2004 stal také centrem komunity Kříže z hřebů, která vznikla za 2. světové války v Anglii, v současnosti působí na více než 150 místech světa a má za cíl přinášet smíření do míst zmítaných nejrůznějšími konflikty.“ (*Oficiální stránky Duchovní služby AČR* [online]. Praha, 2008. Vojenský kostel sv. Jana Nepomuckého, [cit. 3. března 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.kaplani.army.cz/htm/5_1.html>).

vrchoviny, asi 9 km od Vyškova. Centrum vzniklo inovací a přestavbou původních farních budov. Je určeno k využití všem vojákům AČR a jejich rodinným příslušníkům, zaměstnancům resortu Ministerstva obrany a za určitých podmínek i širší veřejnosti. V pastoračním centru absolvují vojáci v základním výcviku¹²² a další skupiny vojenských profesionálů seminář "Etiky vojenského profesionála". Je taktéž místem, ve kterém se Duchovní služba AČR nabídkou svých programů snaží přispívat k péči o vojáky, kteří odjíždějí nebo se právě vrátili ze zahraničních misí, a o jejich rodiny. V dostatečném zázemí je prostor pro formální i neformální setkání vojenských kolektivů, vzdělávací aktivity, kurzy, konference apod.

Ve třech vojenských posádkách¹²³ jsou k dispozici samostatné kaple, které slouží vojákům i civilním zaměstnancům uvedené vojenské posádky. Na území kasáren tak vzniklo místo, kam je možnost přijít bez jakéhokoli respektu a obav. Vznikl zde prostor, kam může voják přijít bez toho, aby na něj působilo okolní prostředí, zkrátka nemusí se tady stydět ani bát.

Kaplani se také účastní vojenských zahraničních operací. Byli a jsou přítomni v poválečných situacích, stejně jako ve válce. Působí a působili v zemích bývalé Jugoslávie (Bosna a Hercegovina, Kosovo), v Kuvajtu, v Iráku a nově v Afghánistánu. Účast na těchto misích má nejen profesní, ale také osobní přínos pro jednotlivé duchovní. Po jejich návratu do církevního prostředí jsou jejich zkušenosti přínosem i celé církvi, mj. také proto, že v zahraničních misích je jejich důležitým úkolem spolupráce s místními náboženskými představiteli. Tato zkušenost a možnost setkání se s duchovními jiných církví je pro ně jistě obohacující.¹²⁴

Konkrétně se v popisu pracovní činnosti vojenského kaplana objevují následující činnosti: *„je přímo podřízen veliteli útvaru, u kterého vykonává svou službu a zodpovídá za naplňování a dodržování pokynů hlavního kaplana*

¹²² Nově přicházející voják tzv. rekrut.

¹²³ Vojenské kaple ve Vyškově, Bechyni a Žatci. Více na *Oficiálních stránkách Duchovní služby AČR* [online]. Praha, 2008. Vojenské kostely a kaple [cit. 3. března 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.kaplani.army.cz/htm/5_0.html>).

¹²⁴ Na základě osobního rozhovoru s vojenským kaplanem VeSpS kapitánem P. Mgr. Jaroslavem Knichalem.

ve své podřízenosti; je poradcem velitele v oblasti duchovní služby, etických a morálních hodnot, náboženských otázek; podporuje velitele velitelství a velitele všech podřízených stupňů v jejich odpovědnosti za naplňování a ochranu lidského rozměru života každého vojáka v činné službě a občanského zaměstnance; zodpovídá za vytváření podmínek pro naplňování ústavně zaručených lidských práv, která souvisejí se svobodou vyznání pro pracovníky dané součásti ve všech situacích spojených s plněním jejich služebních a pracovních povinností; poskytuje pomoc při řešení osobních krizí i těžkostí, které vznikají v pracovním, osobním a rodinném životě pracovníků velitelství a přímo podřízených součástí; zajišťuje odborné vzdělávání v oblasti etiky a religionistiky formou přednášek, seminářů či besed, vykonává nebo zabezpečuje duchovní službu pro příslušníky velitelství i přímo podřízených stupňů a jejich rodiny včetně bohoslužeb pro všechny církevní denominace sdružené v rámci České biskupské konference a v Ekumenické radě církví; spolupracuje s duchovními církví a náboženských společností civilního sektoru, není-li činnost těchto duchovních v rozporu s posláním a působností rezortu Ministerstva obrany, spolupracuje s duchovními jiných armád v rámci mezinárodních vojenských aktivit; spolupracuje s vojenskými lékaři, psychology a dalšími pracovníky, kteří zabezpečují sociální politiku na úrovni velitelství.“¹²⁵

2.4 Zabezpečení činnosti vojenských duchovních

Do služby vojáka z povolání s určením pro výkon funkce kaplana v rámci duchovní služby v rezortu Ministerstva obrany přijme ministr obrany ČR pouze občana - duchovního, který kromě podmínek stanovených v obecně závazném předpisu¹²⁶ splňuje i kritéria uvedená v jeho rozkazu ke zřízení

¹²⁵ *Oficiální stránky Duchovní služby AČR* [online]. Praha, 2008. Funkční náplň vojenského kaplana [cit. 3. března 2010]. Dostupné na WWW: < http://www.kaplani.army.cz/htm/1_2.html>).

¹²⁶ Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

duchovní služby v rezortu Ministerstva obrany a který mu byl doporučen společným návrhem církví.

Církev navrhuje svého kandidáta písemně prostřednictvím hlavního kaplana AČR. Návrh na jmenování kandidáta musí obsahovat pověření církve, jíž je navržený kandidát členem, a souhlas Ekumenické rady církví a České biskupské konference.

Do funkcí v rámci duchovní služby se ustanovuje a z funkcí se odvolává podle podmínek stanovených zákonem¹²⁷ a podle pravidel, která stanovují interní normativní akty rezortu Ministerstva obrany. Pravomoc k ustanovování a odvolávání má vždy nadřazený nejméně o jeden stupeň vyšší, než je přímý nadřazený vojenského duchovního.

Doba trvání služebního poměru je u vojenských duchovních stanovena zpravidla na dobu čtyř let maximálně však vždy na dobu, která uplyne posledním dnem třetího kalendářního měsíce, který následuje po doručení oznámení církve, že vojenský duchovní ztratil její pověření pro výkon funkce vojenského duchovního.¹²⁸

Příslušný velitel je povinen zabezpečit vojenskému duchovnímu základní materiální i prostorové podmínky pro jeho službu, pro soukromé (diskrétní) rozhovory a prostor pro bohoslužbu. Podrobnosti stanoví rozkaz ministra obrany ČR.¹²⁹

Vojenským duchovním se zabezpečí stejné výstrojní náležitosti jako ostatním vojákům ve službě a v průběhu jejich vojenské činné služby se jim dále zabezpečuje jejich další odborné vzdělávání, které je v působnosti hlavního kaplana AČR. Jako součást dalšího vzdělávání se vojenskému duchovnímu umožní účastnit se každý rok nejméně pět a nejvíce deset dnů duchovní obnovy.

¹²⁷ Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁸ Srov. Příl. 3: *Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí*, stať C a Příl. 4: *Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany ČR, Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí*, stať E.

¹²⁹ Srov. Příl. 5 - *Rozkaz ministra obrany*.

3 PASTORAČNÍ SLUŽBA V ARMÁDĚ

Na tomto světě se křesťané budou vždy potýkat se zlem a povinností státní autority v demokraciích je chránit životy a práva občanů. Rozhodnutí o vedení války náleží právě těmto autoritám.¹³⁰ Stejně tak dokument II. vatikánského koncilu „*Gaudium et Spes*“ vyjádřil následující přesvědčení: „*Jestliže lidé hřeší, hrozí jim nebezpečí války, a bude jim hrozit až do příchodu Kristova.*“¹³¹ Bezprostředně však navazuje věta: „*Pokud se však lidé sjednotí v lásce a tak překonají hřích, porazí také násilí, až se jednou naplní slova: Ze svých mečů ukovají pluhy a ze svých kopí vinařské nože. A žádný národ už na jiný nevytasí meč. Řemeslo válečníka už nebude existovat!*“¹³²

Další částí této práce je pokus o analýzu a přiblížení pastorační práce vojenského duchovního v podmínkách AČR, kdy pro samotnou pastorační reflexi vojenského kaplana je, mimo mé osobní postřehy a využití znalosti vojenského prostředí a prvků v něm působících, především čerpáno ze zkušeností našeho prvního novodobého vojenského kaplana Tomáše Holuba a jím vypracovaného studijního textu *Pastorační služba v Armádě České republiky*.¹³³

3.1 Pojem pastorační péče

Pastorální teologie a skrze ní využívaných slov jakými jsou pastorec, pastorační činnost, pastorační péče nemá většinou příliš jasné a přesné

¹³⁰ Srov. KKC 2309. *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

¹³¹ Srov. CS 78/GS 78 – Konstituce pastorální o církvi v dnešním světě/*Gaudeum et spes*. *Dokumenty 2. vatikánského koncilu*, Praha: ZVON 1995.

¹³² Srov., tamtéž, čl.78.

¹³³ Holub, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007.

ohraničení a vymezení.¹³⁴ Mnohdy se pastorační rozumí to, co dělá kněz, mimo hospodářskou činnost, jindy se rozumí pastorační jen jeho přímé vedení farnosti, a to hlavně tehdy, když se uvažuje o knězi jako pastýři. V oficiálních církevních dokumentech se uvádí na jedné straně faráři a biskupové jako pastýři ve vlastním slova smyslu,¹³⁵ na straně druhé se také hovoří o podílu laiků na pastorační činnosti.¹³⁶

Než přímo uvádět pastorační do přímé souvislosti s prací kněze či laika je dle mého názoru lépe zavést pojem do širšího vzhledu a ptát se po úloze církve. V tomto případě se dnes vesměs tvrdí,¹³⁷ že církev má své úkoly jednak uvnitř, tedy sama v sobě, v péči o své věřící členy a současně také úkoly vůči okolnímu často i nevěřícímu světu. Zpravidla se zdůrazňuje, že úkol církve k okolnímu světu není jen misijní.¹³⁸ V dokumentech 2.vatikánského koncilu charakterizuje úkoly církve ve světě na jedné straně dekret o apoštolátu laiků¹³⁹ a dekret o misijním působení církve,¹⁴⁰ na straně druhé konstituce o církvi v dnešním světě¹⁴¹.

Úkoly církve se zpravidla vyjadřují buď trojicí kerygma, diakonia, leiturgia nebo čtveřicí koinonia, martyria, diakonia, leiturgia.¹⁴² Pastorační péči pak rozumíme uskutečňování těchto úkolů církve, kdy jsou zpravidla zastoupeny všechny výše zmíněné složky, ovšem vždy v jiném poměru, a to se zacílením, které se pokouší charakterizovat P. Aleš OPATRŇY jako:

¹³⁴ Srov. OPATRŇY, Aleš. *Pastorační situace u nás*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s.13.

¹³⁵ Srov. CIC 375, 515 § 1 – *Kodex kanonického práva*. Praha: Zvon, 1994.

¹³⁶ Srov. CIC 230 – *Kodex kanonického práva*. Praha: Zvon, 1994 nebo ChfL 23 – dokument *Christifideles laici*. Praha: ZVON, 1998.

¹³⁷ Srov. OPATRŇY, Aleš. *Pastorační situace u nás*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s.13.

¹³⁸ Srov. *Pastorace* [online]. OPATRŇY, Aleš. Pastorační péče v méně obvyklých situacích, kap.1 [cit. 29.3.2010]. Dostupné na WWW: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=texty&sel_char=&sel_tema=167&sel_podtema=841>.

¹³⁹ AL/AA – *Dekret o apoštolátu laiků/Apostolicam actuositatem*. Dokumenty 2. vatikánského koncilu, Praha: ZVON 1995.

¹⁴⁰ M/AG – *Dekret o misijní činnosti církve/Ad gentes*. Dokumenty 2. vatikánského koncilu, Praha: ZVON 1995.

¹⁴¹ CS/GS – *Konstituce pastorální o církvi v dnešním světě/Gaudeum et spes*. Dokumenty 2. vatikánského koncilu, Praha: ZVON 1995.

¹⁴² Srov. OPATRŇY, Aleš. *Pastorační situace u nás*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s.13.

„Pastorační péči v širším slova smyslu rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.¹⁴³

Armádní prostředí lze jistě charakterizovat jako méně obvyklé prostředí pastorační péče. Domnívám se, že jde o pastorační péči v méně obvyklých situacích, které leží za hranicemi základní běžné farní práce, tedy za hranicemi organizování pravidelných katechezí, vedení ke svátostem, utváření bohoslužeb a pobožností apod. Jde tedy o pastorační působení někdy v mezních situacích, jindy v obtížných a zátěžových situacích, které se vyskytují u křesťanů i nekřesťanů, ale které nejsou zcela běžné nebo příliš časté. V armádním prostředí jde především o péči vojenské duchovní služby zaměřenou na jednotlivce a jedná se tedy ponejvíce o interakci ve dvojici. V jistém pozměněném smyslu lze jistě uvedenou definici pastorační péče užít i ve smyslu pastorační péče ve vojenském prostředí, neboť také vojenský duchovní často jednotlivého vojáka doprovází v jeho obtížích a pomáhá mu tak k důstojnému zvládnutí jeho životní situace a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.¹⁴⁴

3.2 Východiska pro pastorační práci v armádě

Pastorační služba v ozbrojených silách je ve svém působení a úspěšnosti primárně závislá na vlivu prostředí, ve kterém se vojenští duchovní pohybují.

¹⁴³ Srov. *Pastorace* [online]. OPATRŇ, Aleš. Pastorační péče v méně obvyklých situacích, kap.1 [cit. 29.3.2010]. Dostupné na WWW: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=texty&sel_char=&sel_tema=167&sel_podtema=841>.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž.

Vojenští duchovní nežijí v armádním prostředí v nějaké uzavřené „Bohem vyvolené“ společnosti, ale ani jejich přítomnost u jednotek není jakýmsi rodičem nového duchovnějšiho prostředí, které by vytvářelo podmínky pro úspěšnou pastorační práci. Pro problematiku uchopení pastorační práce v armádě, je mimo přiblížení samé podstaty vojenské duchovní služby a jejich příslušníků, jak bylo nastíněno ve 2 kapitole této diplomové práce, neméně důležité nastínit a vyhodnotit alespoň stručnou charakteristiku a specifčnost vojenského prostředí. Tyto „vlastnosti“ patří českému armádnímu prostředí a jeho osobitá specifika pastorační práci vojenským duchovním jistě významným způsobem ovlivňují.

Z pastoračního pohledu je možno vnímat jako velmi významné několik těchto armádních charakteristik a pokusím se dále nastínit několik z nich¹⁴⁵. Jsem pevně přesvědčen, že armáda je ve své podstatě hierarchicky strukturovaná komunita se vztahy založenými na nadřazenosti a podřízenosti, jejímž základním funkčním článkem se jeví velitelská pravomoc. Armáda jako instituce vědomě připravuje člověka na extrémní životní situace, ve kterých bude vycvičený jedinec připraven nasadit i svůj život. Nedělitelná velitelská pravomoc mimo jiné připravuje velitele k zaujetí jasných pravidel a pevných rozhodnutí, které v reálném bojovém konfliktu, nemají pouze strategický charakter, ale mění se v dalekosáhlé etické následky a principy. Součástí vojenského výcviku a tzv. drilování force protection¹⁴⁶ je vštěpit vojákům týmového ducha s výsledkem 100% spolehnutí se na svého druhu ve zbrani s minimálním emočním nádechem. Specifčnost vykresluje také určitá ritualizace života v armádním prostředí a armáda se jeví jako místo bezvýhradné poslušnosti s přesně zažitými bojovými drily s co nejvíce potlačenou vlastní emoční stránkou. Domnívám se, že mezi výše uvedené charakteristiky patří i neblahá skutečnost a cítění armády jako nositelky

¹⁴⁵ Srov. HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s.5-6.

¹⁴⁶ Tzv. navyknutí určitým nebezpečným situacím s cílem 100% zvládnutí dané situace.

negativního „kulturního dědictví“ se stálým nádechem hluboce zakořeněného osvětového balastu, jako pozůstatku minulého režimu, pevně usazeném na určitých velitelských postech. Mezi specifika patří i skutečnost armády jako nespirtuální místo orientované na fyzický výkon a touhu po dobrodružství s procentuálním zastoupením věřících ve svých strukturách velmi nízkým, u některých jednotek nulovým. Pro podporu samotné pastorační práce se jeví důležitou velká mobilita armádních pozic, díky níž zahrnuje k významným činitelům vojenské jednotky, rovněž rodiny vojáků.

Na základě výše uvedených charakteristik je možno lépe pochopit fakt, že právě v armádním prostředí je otevřený prostor pro pomáhající profese, jakým duchovní služba bezesporu je, které pomáhají tlumit negativní stránky věci a vyrovnat tak působení nutné tvrdosti a neosobnosti vojenské struktury.

3.3 Reflexe statutu vojenského duchovního

Uvedená charakteristika vojenského prostředí, základní pojetí vojenské duchovní služby jako nabídky pro všechny, a ne pouze věřícím, a dále závazek primární nemisijnosti v působení vojenských duchovních vytváří zásadní rámec pro pojetí pastorační služby vojenského duchovního, neboli kaplana v Armádě České republiky.¹⁴⁷ Jak uvádí Tomáš Holub ve své práci¹⁴⁸, jedná se o „*preenvagelizační pastoraci, která je založena na službě každému člověku s jeho radostmi a starostmi, přesně v souladu se slovy Gaudium et Spes: „Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“*¹⁴⁹ Motivací pro

¹⁴⁷ Holub, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 8.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 8.

¹⁴⁹ CS 1/GS 1 – Konstituce pastorální o církvi v dnešním světě/Gaudeum et spes. *Dokumenty 2. vatikánského koncilu*, Praha: ZVON 1995.

tuto duchovní službu se stává také víra v pravdivost Kristových slov: „...cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratrů, mně jste učinili.“ (Mt 25,40).¹⁵⁰

Základní formou této služby je¹⁵¹ služba přítomnosti, která je zásadní a časově i nejvýznamnější. Její naplňování znamená přítomnost na co největším množství aktivit jednotky od aktivní účasti na vojenském výcviku, přes přítomnost na společenském životě jednotky, jakými jsou různá formální i neformální setkávání při příležitosti narozenin apod., až po aktivní službu při slavnostních vojenských ceremoniích, kde se jedná např. o vystoupení s krátkou řečí či modlitbou.

Diskrétní rozhovory jsou druhou zásadní formou služby a jejich četnost významným způsobem závisí na lidské důvěře a autoritě, kterou si kaplan v jednotce získal. Jejich forma je velmi variabilní, mnohé začínají zcela neformálně právě díky službě přítomnosti ve společně strávených chvílích volna či čekání. Jejich obsah má pouze menšinově náboženský charakter, týká se převážně vztahových otázek, a to jak soukromých, tak i pracovních.

Dle mého názoru velmi přínosná z důvodu názorného zpřítomnění a jakési vizualizace Krista je služba liturgických úkonů. Tato služba má v zahraničních operacích charakter nabídky pravidelných bohoslužeb. V České republice se na rozdíl od zahraničních misí jedná především o ekumenické bohoslužby slova při různých příležitostech důležitých pro život jednotky: bohoslužba vyslání, odjezd do zahraniční mise či návrat z ní, žehnání bojového praporu, vánoční bohoslužba, bohoslužba za zahynulé a padlé¹⁵².

V souvislosti s předchozí liturgickou službou souvisí jistě služba skryté modlitby¹⁵³. Tato se navenek jeví v očích vojáků jako nedůležitá součást, nicméně zcela zásadně vytváří duchovní zázemí pro aktivní službu mezi

¹⁵⁰ Srov. HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 8.

¹⁵¹ Srov. tamtéž, s. 8- 9.

¹⁵² Srov. tamtéž, s. 9.

¹⁵³ Blíže Příl. 6: *Modlitby vojenských kaplanů*.

vojáky. Kaplani o ní hovoří jako o pevné součásti své služby a jak uvádí Tomáš Holub, základem je pravidlo: „*Modlím se za vojáky sám a ve skrytosti. Nemodlím se s nimi ne proto, že by nechtěli, ale protože je to nikdo nikdy nenaučil.*“¹⁵⁴

Ze zhodnocení situace v AČR, ale i z praktické zkušenosti z pastorační práce vojenských kaplanů vyplývá, že vojenský duchovní pastoračně působí v napětí dvojího očekávání. Objevuje se zde rozpor mezi očekáváním samotného vojenského systému a především velitele jednotky, u které kaplan působí, a očekáváním církve a samotného vojenského duchovního.¹⁵⁵

Většina velitelů očekává od vojenského duchovního čistě pragmaticky orientovanou pomoc vojákům v jejich osobních problémech a v problémech mezilidských vztahů uvnitř vojenského kolektivu. Zároveň očekává jeho pomoc v prevenci sociálně nežádoucích jevů, jakými jsou zneužívání omamných látek, alkoholismus, kriminální činnost, šikana nebo extremismus. Vše bez jakéhokoliv zachycení hodnotových východisek. Kaplan je z tohoto úhlu pohledu vnímán jako podpurná součást systému s hlavním úkolem právě ve vztahu k systému s kritériem jeho vyšší a kvalitnější funkčnosti.¹⁵⁶

Druhým očekáváním je očekávání církve zahrnující v sobě také očekávání samotného vojenského duchovního. Kaplan směřuje k jednotlivci k jeho jedinečnosti a k jeho dobru jako k jedinečnému smyslu a cíli celé kaplanské služby i na úkor kvality vojenského fungování systému. Jak uvádí Holub: „*Toto očekávání je u kaplana zásadně spojeno s jeho sebereflexí vlastní kněžsko-pastýřské identity, s jakou kaplan jako duchovní přichází do armády. Vychází z obecných hodnot kněžské spirituality, která je zvlášť vlastní výchově a životu katolických kněží.*“¹⁵⁷

¹⁵⁴ Holub, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 9.

¹⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 9.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 9.

¹⁵⁷ Tamtéž s. 9.

V praktické službě není možné ve zdravém stavu tato očekávání, která jsou kladena na vojenského kaplana, vnímat protichůdně. Nicméně vždy vytvářejí určité napětí v očekávání velitele a kaplana samotného ve vztahu ke svému působení a postavení mezi vojáky a celkové koncepci jeho duchovní služby.

Je nutné mezi kaplanem a velitelem jasně vymezit kompetence a požadavky s určitou mírou tolerantnosti na obou stranách a s možností mírných korekcí. Pokud duchovnímu působení a službě kaplana předchází toto vymezení, lze dvojí napětí využít i k tvůrčímu přínosu pro všechny. Pokud nedojde k tomuto jasnému vymezení, hrozí konflikt mezi prvky velitel a kaplan a znemožnění této pomocné služby ze strany velitelského prvku.

Nicméně pro vojenského kaplana je zásadní, aby sám jednoznačně reflektoval, že jeho duchovní identita je ve své postatě mnohem hlubší a důležitější než identita spojená s jeho rolí a službou důstojníka profesionální armády. Jeho primární identita musí být identitou duchovního a teprve sekundární je identitou příslušníka určitého štábu. Na druhé straně je nutné, aby vojenský duchovní akceptoval pragmatický pohled velitele jako legitimní pro plnění jeho velitelských povinností.¹⁵⁸

Jestliže ve vztahu velitel a kaplan dojde k základnímu konsensu, přináší toto kaplanovo postavení, které z podstaty věci vyvolá určité napětí, významná pozitiva, a to nejen z pohledu vojenského a pastoračního, ale i z pohledu osobně spirituálního pro vojenského kaplana samotného.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Srov. HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 10.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 10.

3.4 Pozitiva postavení vojenského duchovního

V následujícím textu chci přiblížit pozitiva začlenění vojenského duchovního do armádního prostředí. Pro přehlednost a smysluplnost jsem si text rozdělil na tři pohledy a to vojenský, pastorační a samotného vojenského kaplana.

Z vojenského pohledu se přínosným jeví skutečnost primárního zaměření vojenského kaplana na jednotlivce v jednotce, kdy je z tohoto pohledu schopen jinak vnímat a reflektovat vztahy v jednotce, ale i jinak vyhodnocovat úkoly, které jsou na jednotku kladeny, než tak jak je vnímá velitelský prvek. Zmíněná primární identita vojenského kaplana především jako duchovního nabízí praktické možnosti jeho setkání s vojáky jako rovného s rovným bez ohledu na stupně vojenské hierarchie. Tato volnost a prostupnost mezi vojenskou hierarchií dává možnost vnímat situaci v jednotce komplexněji, než jak je vnímána jinými pevně postavenými vojenskými strukturami, u kterých tato prostupnost není možná. Kaplan jako kněz, pastor, trvalý jáhen je zárukou vysoké diskrétnosti, která se týká všech oblastí života dotyčného, a proto umožňuje zhodnocení situace s přihlédnutím k mnoha jinak skrytým okolnostem. Kaplanova přítomnost aktivního života jednotky je vysoce ceněna a často působí jako akceschopný eliminátor vyskytujících se problémů. Smysluplnost kaplanova působení je rovněž v jeho přístupu ke všem sice s důrazným prvkem nemisijnosti a neevangelizace, ale s jistotou vyslechnutí a pomoci. Přímé začlenění vojenského kaplana do štábu velitele a umožnění tak jeho přímého přístupu k veliteli dává možnost řešit problémy jednotky jinou než pouze zdoluhavou velitelskou cestou. Jednotná křesťanská vojenská duchovní služba dává možnost jednotného přístupu ze strany velitelů ke všem vojenským kaplanům. Jako pozitivum je chápána také skutečnost, že vojenští duchovní jsou do své služby vysíláni církvemi, a tedy se do ní nehlásí pouze ze své vlastní iniciativy. Jejich způsobilost a vhodnost garantuje Ekumenická rada

církví společně s Českou biskupskou konferencí, které se tak stávají vnějšími garanty.

Z pastoračního pohledu vojenský duchovní není ve svém postavení vnímán pouze funkčně. Jeho duchovní poslání je naprosto radikálně spojeno s jeho identitou a kaplan je vnímán jako jedinec s bytostnou identifikací se svým posláním, což je vnímáno jako velká podpora jeho důvěryhodnosti, neboť je v určitém protikladu k výrazné rozmanitosti funkcí a postavení jednotlivých vojáků během jejich kariéry.¹⁶⁰ Domnívám se, že právě proto je vojenský duchovní vnímán jako někdo „odlišný“ od ostatních vojáků, což se projevuje např. také tím, že nabízí respektované zpovědní tajemství, nenosí zbraň, zachovává celibát apod. Jinakost vojenského duchovního je také zásadním přínosem k jeho výše zmíněné důvěryhodnosti a k otevřenosti vojáků, kteří k němu přicházejí. Vojenský duchovní i přes svou vnímanou odlišnost sdílí s vojáky jejich způsob života. Jsou na něj při vojenském výcviku, zdravotních i fyzických testech kladeny stejné nároky jako na ostatní příslušníky jednotky. Je na něj pohlíženo jako na necombatanta, ale nosí stejnou uniformu a prožívá společně radosti i starosti celé jednotky.¹⁶¹ Domnívám se, že tento fakt opět pomáhá k větší otevřenosti vojáků ve vztahu k vojenskému kaplanovi. Vojenský kaplan se rovněž díky svému zařazení do přímé podřízenosti velitele může stát přirozeně blízký také veliteli, k němuž je služebně zařazen. Velitel se pro své vyšší postavení v jednotce může cítit značně osamocen. Jak uvádí Holub: „*Výhodou pozice kaplana je, že se velitel ve vztahu k němu nemůže právě pro kaplanovu jinakost a diskrétnost cítit ohrožen ve své velitelské autoritě či ve svém postavení vůči podřízeným.*“¹⁶² Zmíněná všeobecná důvěra v kaplanovu diskrétnost založená především na respektu k institutu kněžského tajemství zvyšuje otevřenost vojáků při rozhovorech o osobních problémech, přičemž jednotná křesťanská vojenská

¹⁶⁰ Srov. HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 10-12.

¹⁶¹ Srov. tamtéž, s. 12.

¹⁶² Tamtéž, s. 12.

duchovní služba přichází s trvalou nabídkou pro všechny nezávisle na jejich zázemí či na jejich ateistickém pohledu na svět.¹⁶³ V charakteristice armádního prostředí¹⁶⁴ jsem se zmínil o vysoké mobilitě armády, z tohoto důvodu se domnívám, že pro úzké napojení rodin vojáků z povolání na život jednotky jsou vojenské rodiny přímou a přirozenou součástí pastorační služby vojenského duchovního. Posledním nesporným a nezastupitelným pastoračním pozitivem je samozřejmě také možnost řešit otázky spojené přímo s náboženským životem vojáků, a to právě v prostředí, kdy tito tvoří jen velmi malou skupinu.

Z pohledu duchovního života vojenského kaplana¹⁶⁵ uvádí Holub jako hlavní tyto pozitiva: „*oproštění od vnějších pomoci vede v případě zvládnutí situace k zacílení na podstatné. Takto definované postavení vojenského duchovního vede k posilování identity služby, jež není přímo závislá na vnějším ohlasu a napomáhá k získání a prohloubení vnímavosti pro ekumenickou spolupráci na základě reflektované vlastní identity, posiluje schopnost duchovního života v sekulárních podmínkách. Vede k prohloubení vnímavosti k postojům a ke stylu života u lidí, kterým nebyla dána milost víry a pochopení křesťanských hodnot.*“

3.5 Ohrožení pastorační smysluplnosti

Domnívám se, že je samozřejmé, že zasazení vojenského duchovního do specifického armádního prostředí s sebou nepřináší pouze výše uvedená spirituální či pastorační pozitiva, ale znamená také určitá rizika, jež se mohou

¹⁶³ Srov. HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 12.

¹⁶⁴ Srov. kap. 3.1 Východiska pro pastorační práci v armádě v této diplomové práci.

¹⁶⁵ HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 12. Na přiblížení a zachycení pohledu samotného vojenského duchovního jsem využil citací ze zmíněné publikace především z důvodu svého nepůsobení na systemizovaném místě vojenského duchovního a tím možného nesprávného popsání jeho citění.

změnit ve sebezničující skutečnost, jestliže nejsou rozpoznána a není proti nim vědomě bojováno.¹⁶⁶

Můžeme sem zařadit ztrátu kněžské pastorační identity,¹⁶⁷ kdy v důsledku konfrontace se zcela jiným způsobem práce, než na jaký je duchovní zvyklý z církevního prostředí, je jednotlivec vnímán jen jako jeden z mnoha článků potřebných pro splnění zadaného úkolu. Přijetí takového vojenského pojetí své služby, pouze jako pragmatickou nabídku pro vojáky, je pro službu vojenského duchovního pastoračně zásadně nebezpečné a významně ohrožuje jeho možnost starosti o jednotlivého vojáka jako o člověka milovaného Bohem.

Jako negativní se jeví rovněž moralizující pojetí duchovní služby,¹⁶⁸ kdy služba vojenského kaplana je specifikována především jako stálá výzva k vnímavosti v nárocích na vojáky, kteří přicházejí s žádostí o radu či vyjádření osobního postoje duchovního. Velkou část pastoračních rozhovorů vojenský duchovní vede s příslušníky armády, kteří jsou bez jakýchkoliv dospělých vztahů k víře a jejím etickým hodnotám. Mnohdy je v silách žadatelů o radu přijmout pouze rozhodnutí, které je možné nazvat správným jen pod podmínkou, že duchovní přijme pro svoji službu pravidlo postupné graduality ve schopnosti konat dobro. Jak uvádí Holub: „*Velkým ohrožením pro vojenského duchovního je tuto gradualitu v konání dobra nerespektovat a pro klid vlastního svědomí požadovat křesťanské maximy, které však nejsou v silách s důvěrou přicházejících vojáků.*“¹⁶⁹

Vojenský duchovní je v pastorační službě ve vztahu k vojákům intenzivně konfrontován s bolestivou skutečností, kterou obvykle v pastorační službě farního typu nemá možnost poznat, a to s pohrdlivým odmítnutím ze strany vojáků, ke kterým je poslán. Zážitek takového odmítnutí působí jako

¹⁶⁶ Srov. HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 12-13.

¹⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 13-15.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 13.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 13.

silně demotivující a pokud se v pastoračním snažení vojenského duchovního opakuje vícekrát, může vést ke stažení se bez aktivní snahy o trvalou službu přítomnosti. Toto stažení se spočívá pouze v čekání na zájemce o pomoc, kteří se ke kaplanovi aktivně přihlásí. Takováto forma však je v zásadním rozporu se základním posláním vojenského duchovního.¹⁷⁰

Při pastorační službě je vojenský duchovní integrován do komunity velícího štábu, ke kterému dle struktury náleží, a pravidelně se účastní porad velení. V této situaci ale zastává zásadně rozdílnou pozici než všichni ostatní. Jelikož významná část jeho pastorační služby je kryta kněžským tajemstvím, je kaplan trvale při společných poradách v pozici mlčícího. Tím se dostává do pozice zbytečného, který není schopen doložit smysluplnost a důležitost své služby pro kvalitu jednotky. Pokud kaplan podlehe touze navenek prezentovat své úspěchy a neustojí tuto jinakost, může se vyjádřit ke sdělení věcí, které by měly bezpodmínečně zůstat skryty kněžským tajemstvím, a tím ztrácí svou důvěryhodnost a s ní i možnost dalšího smysluplného pastoračního působení.¹⁷¹

Velmi rozdílný způsob života vojenského duchovního ve srovnání s životem farního či řeholního bratrstva, vede k nebezpečí vzájemného nepochopení a odcizení. Snaha stát se akceptovatelným a rovnocenným partnerem při svém vojenském působení může po té velmi radikálně vést k primární identifikaci s vojenským prostředím a tím ke ztrátě zájmu o vlastní církevní a kněžské vztahy. Toto postupně vede ke ztrátě zakotvenosti ve své vlastní církvi a bratrského společenství.¹⁷²

Další ohrožení vnímám ve vztahu k válečným a postválečným skutečnostem, kterým je vojenský duchovní vystaven během své služby v zahraničních operacích a které znamenají intenzivní konfrontaci se zlem a jeho důsledky. Může dojít k relativizaci všech hodnot tváří v tvář zlu. Jak

¹⁷⁰ Srov. HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 13.

¹⁷¹ Srov. tamtéž, s. 13-14.

¹⁷² Srov. tamtéž, s. 14.

opět uvádí Holub: „*Nárok křesťanské víry a naděje je v této situaci vystaven vážné relativizaci a jedním z možných řešení je relativizace veškerých hodnot poznatelných lidskými smysly i lidským rozumem a jejich pouze sociálně, geograficky a kulturně podmíněná platnost.*“¹⁷³

Jako jedno z ohrožení je nutné také jmenovat falešnou spiritualizaci osobního neúspěchu, která není zapříčiněna výše zmíněným odmítnutím ze strany vojáků, ale neochotou či vnitřní neschopností adaptovat se na jiné podmínky i nároky pastorační služby pro příslušníky ozbrojených sil. Takováto neschopnost adaptace vede k nepřijetí vojenského prostředí za své a je nesprávně chápána ve smyslu nepochopeného trpícího Božího služebníka. Tato určitá forma „trpíelského poustevničení“ je však osobním selháním vojenského duchovního a karikaturou skutečné pastorační služby.¹⁷⁴

3.6 Ekumenický základ duchovní služby v armádě

Vojenští kaplani jsou v současné době z šesti církví.¹⁷⁵ Ekumena vojenské duchovní služby je zcela zásadní, stává se tak službou, která vysílá své duchovní jako společné zástupce všech církví, které jsou sdruženy v Ekumenické radě církví a v České biskupské konferenci.¹⁷⁶ Troufám si tvrdit, že tento model je ve světě unikátní a je dle mého názoru nastíněna cesta jakou se může církev ubírat. Tato jednotnost a vytváření mostů smíření nejenom mezi vojáky, ale už i uvnitř církví, bylo oceněno loni na podzim přijetím do

¹⁷³ Srov. HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007, s. 14.

¹⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 14.

¹⁷⁵ V současnosti vojenskou duchovní službu konají duchovní církve římskokatolické, pravoslavné, československé husitské, českobratrské evangelické, adventistů sedmého dne a starokatolické.

¹⁷⁶ Srov. HOLUB, Tomáš. *Ekumenismus v Armádě České republiky*. In Fórum pastorálních teologů VI. Pastorační situace jako výzva k ekumenismu. Olomouc: Refugium, 2007, s.25.

Společenství kříže z hřebů.¹⁷⁷ Toto společenství je komunitou, jež se váže k tragické události v anglickém Coventry, jež bylo během druhé světové války těžce bombardováno. Lidé, kteří tehdy odklízeli trosky místní katedrály, se rozhodli, že se nechtějí mstít, ale odpouštět a znovu stavět mosty. Kříže z hřebů ze zničeného kostela v Coventry sjednocují po celém světě komunity, které se o něco podobného snaží ve své práci. Vojenská duchovní služba AČR je první duchovní službou na světě, která do tohoto společenství byla přijata. Zde lze cítit obrovskou radost a velké ocenění práce vojenských kaplanů, kteří ve vojenských řadách působili a působí.

Ekumena duchovní služby Armády České republiky předběhla vývoj v ostatních armádách NATO. Plně odpovídá vývoji v církvích a evropské ekumeně a spolupráce kaplanů je v tomto ohledu příkladná a nesmírně obohacující. Nejen pro ně samé, ale také pro křesťany i ateisty v České republice.

Liturgickým stvrzením skutečnosti společného vyslání do služby je pro každého vojenského kaplana bohoslužba vyslání, které předsedají společně zástupci ERC a ČBK a při které skládá nový vojenský duchovní do jejich rukou slib vojenského kaplana a je poté ujištěn modlitbami všech církví, které jej ke službě vysílají. Bohoslužby vyslání mají silně emotivní náboj a jsou pro mnohé věřící zcela novou a intenzivní zkušeností s ekumenou.¹⁷⁸

Je zde vidět otevřený, skutečně bratrský a vstřícný dialog s představiteli ostatních křesťanských církví v České republice. Současnost potvrzuje, že tento model vojenské duchovní služby je optimálním řešením, a to hlavně proto, že skeptický vztah ke křesťanským tradicím jako takovým dává v očích vojáků o to víc vyniknout tomu jedinému, co mají čeští vojenští kaplani navzájem společného, a to je Kristus, Syn Boha živého.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Srov. *Duchovní služba Armády České republiky* [online]. Komunita kříže z hřebů [cit. 16. února 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.kaplani.army.cz/htm/6_4.html>.

¹⁷⁸ Srov. HOLUB, Tomáš. *Ekumenismus v Armádě České republiky*. In Fórum pastorálních teologů VI. Pastorační situace jako výzva k ekumenismu. Olomouc: Refugium, 2007, s.27.

¹⁷⁹ Srov. *Tiskové středisko ČBK* [online]. KOZLER, Jan. Ekumenický základ duchovní služby v armádě [cit. 20. března 2010]. Dostupné na WWW: <<http://tisk.cirkev.cz/z-domova/pozdravy-panu-kardinalovi-ii.html>>.

Lze říci, že právě tato koncepce vojenské duchovní služby, doplněná o neustálou připravenost k setkáním a vlastnímu tvořivému jednání, je jednou ze základních vzpruh pro český ekumenismus, jak uvažovaný a přemýšlený, tak ten realizovaný a žitý.

4 VOJENSKÁ KATECHETICKÁ PASTORACE

Když přišel do Kafarnaum, přistoupil k němu jeden setník a prosil ho: „Pane, můj sluha leží doma ochrnutý a hrozně trpí.“ Řekl mu: „Já přijdu a uzdravím ho.“ Setník však odpověděl: „Pane, nejsem hoden, abys vstoupil pod mou střechu; ale řekni jen slovo, a můj sluha bude uzdraven. Vždyť i já podléhám rozkazům a vojákům rozkazují; řeknu-li některému ‚jdi‘, tak jde; jinému ‚pojď sem‘, tak přijde; a svému otroku ‚udělej to‘, tak to udělá.“ Když to Ježíš uslyšel, podivil se a řekl těm, kdo ho následovali: „Amen, pravím vám, tak velikou víru jsem v Izraeli nenalezl u nikoho. Pravím vám, že mnozí od východu i západu přijdou a budou stolovat s Abrahamem, Izákem a Jákobem v království nebeském; ale synové království budou vyvrženi ven do tmy; tam bude pláč a skřípění zubů.“ Potom řekl Ježíš setníkovi: „Jdi, a jak jsi uvěřil, tak se ti staň.“ A v tu hodinu se sluha uzdravil. Matouš 8,5-13

Závěrečná část je pouhým smítkem možného působení v armádě. Je mnoho témat, kterými bychom se zde mohli zabývat, a které se ve vojenské službě vyskytují. Patří mezi ně např. téma odloučení, vyčerpávající služby, nebezpečí, únavy, neshody, nemoci, bolesti, zranění, selhání, smrti apod. Často se objeví a jedinec neví, jak se k nim má postavit. Mnohokrát vedou jeho kroky právě do náruče vojenské duchovní služby.

Jsem si vědom, že práce vojenského duchovního není chápána jako čistě evangelizační, neboli misijní, ale jako duchovně podpůrná, nicméně jsem se ve své závěrečné stati diplomové práce pokusil uchopit některá z výše uvedených témat, ale také obecnější témata související s církví a křesťanskou vírou. Jsem si plně vědom problematičnosti uchopení zadaného, vzhledem k specifčnosti vojenského prostředí a úskalím objevujícím se při použití katechetické metody. Nicméně jsem přesvědčen, že přes tyto problémy, je cílem vojenské duchovní služby nabízet nezištnou službu křesťanské lásky s cílem dobra jednotlivce, při plném zachování jeho důstojnosti Božího obrazu a Božího dítěte. Působení

vojenských duchovních se tak může projevit i ve vlivu na vojenskou instituci jako celku, ale vždy jako výsledek péče o jednotlivce.

Bylo by příliš troufalé a vzhledem k rozsahu diplomové práce i příliš obšírné je zde nějakým pastoračním způsobem uchopit všechny. Úmyslem mé práce nebylo vypracovat obšírnou katechetickou studii na toto téma, ale přesto jsem se rozhodl alespoň uvést jakýsi nástin situací, se kterými jsem měl již osobní praktickou zkušenost při rozhovorech se svými spolubojovníky.

4.1 Potřeba duchovní obnovy

V návaznosti na Závěrečný dokument Plenárního sněmu také v armádním prostředí, lze aplikovat aktuálnost nezbytných potřeb církve. Cílem je zdůvodnit, proč je potřeba této radikální duchovní obnovy uvnitř vojenského prostředí a především uvnitř konkrétního jednotlivce.

Katolická církev v České republice si během svého působení v letech od znovunabyté svobody postupně uvědomovala nezbytné potřeby, jejichž dosavadní naplňování blahodárně ovlivňovalo a ovlivňuje proces její vlastní obnovy i její komunikaci ve společnosti¹⁸⁰. V Závěrečném dokumentu¹⁸¹ Plenárního sněmu katolické církve v ČR lze nalézt několik formulací těchto potřeb mezi jinými také: *„potřeba ještě radikálnější proměny nás křesťanů než dosud se schopností nést břemena jeden druhého a odolávat sobeckému pokušení, které na nás neustále útočí a vyvolává soupeření, kariérismus, nedůvěru a žárlivost“* a *„vědomí nutnosti ukončit neúčinné a nedospělé se stahování se do ochranné ulity a hledat odvážné odpovědi na problémy*

¹⁸⁰ ALBERICH, Emilio a DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 17.

¹⁸¹ *Oficiální stránky České biskupské konference* [online]. Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, [cit. 7. března 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.cirkev.cz/res/data/016/001935.pdf>>.

*současného světa.*¹⁸² Osobně vnímám právě výše zmíněné potřeby za velmi aktuální a objevující se také v armádním prostředí.

Jsem přesvědčen, že nejen všichni účastníci zmíněného Plenárního sněmu, ale také my všichni bratři a sestry v Kristu musíme společně rozpoznávat znamení času s důkladným zpytováním svého svědomí ve světle Ducha a prožít tak okamžik pravdy setkání s Kristem naplněným sjednocujícím se zakoušením okamžiku naděje tak, že se nám pravda stane silou osvobozující.¹⁸³ Zamysleme se nad touto citací a nalezněme sílu Ducha pravdy. Otevřme oči a přiznejme si, že koukáme na naše armádní společenství, na naši vojenskou farnost skrze „růžové brýle“. Vidíme, že za naší „dokonalou slupkou“ se skrývá jen póza. Chceme tím zaujmout okolí, ale zaujímáme tím jen sobecky sebe. Je vidět, že spolu bojujeme, soupeříme, šíříme pomluvy, když cítíme břemeno na zádech bratra či sestry, je pro nás lepší se vyhnout, někdy i zaútočit se slovy „co ty víš, co je těžké, já...“. Já, žárlivec a sobec. Voláme k nebesům... „na soucit jsem čekal, ale marně; na ty, kdo by potěšili – nenašel se nikdo“ (Srov. Žl 69, 21). Tak jako se změnil svět, změnili jsme se i my. Jsme pohlceni konzumem a kariérou.

Často je církvi nebo církvim vytýkáno, že na problémy světa a palčivé otázky nereaguje, schovává se do ulit. Ale je tomu tak i zde mezi námi? Přítomnost vojenského duchovního nám dává dar a naději. Vojenský kaplan se totiž nevěnuje jen svým ovečkám a problémy světa neřeší ve své uzavřené ulitě, ale spolu s každým z nás, společně v naší vojenské komunitě. O vojácích i o věřících se říká, že jsme jakoby vytrženi mimo realitu. Vidíte, i zde máme mnoho společného. Jsme na stejné lodi. Tvrdí se, že své názory si zkostnatěle držíme a nenamáháme se je podat v Duchu lásky a pravdy. Cítím smutek a úzkost lidí, smutek a úzkost Kristových učedníků. Je třeba, aby náš postoj vůči současnému světu, kultuře, vůči evangelizačnímu poslání byl výrazněji

¹⁸² ALBERICH, Emilio a DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 17.

¹⁸³ *Oficiální stránky České biskupské konference* [online]. *Život a poslání křestanů v církvi a ve světě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, čl.10 [cit. 7. března 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.cirkev.cz/res/data/016/001935.pdf>>.

postojem důvěry a vstřícnosti, inspirovaný vírou v Boží lásku vůči světu¹⁸⁴. To můžeme dokázat i zde v tomto „zeleném“ prostředí.

Využijme kaplanova hlásání vznešenosti povolání člověka a uchopme také nabídku upřímné spolupráce církve k ustanovení všeobecného bratrství, které by bylo s tímto povoláním ve shodě. Pod vedením Ducha utěšitele pokračujme v díle Krista a vydejme svědectví pravdě (srov. Jan 18, 37). Jak již bylo řečeno, spolu s církví musíme neustále zkoumat znamení doby a vykládat je ve světle evangelia, musíme každému odpovídat přiměřeným způsobem na věčné otázky, které si lidé kladou. Je třeba poznávat a chápat naši vojenskou farnost, naše vojenské společenství, v níž žijeme, její očekávání, touhy a často i dramatičnost.

Všichni jsme sjednoceni v Kristu a vedeni Duchem svatým do Otcova Království. Byli jsme povoláni ke svobodě, ale nemějme svobodu za příležitost k prosazování sebe, ale služme v lásce jedni druhým (srov. Gal 5, 13). Musíme se proměnit a žít tak, abychom se nezahubili, a to lze jen žitím z moci Božího Ducha a nepodléhat tomu, k čemu nás vede naše přirozenost (srov. Gal 5, 16).

Staňme se opět ovocem Božího Ducha a nesme plody lásky, radosti, pokoje, trpělivosti, laskavosti, dobroty, věrnosti, tichosti a sebeovládání (srov. Gal 5, 22-23). Pamatujme: „Jde mi o přízeň u lidí, anebo u Boha? Snažím se zalíbit lidem? Kdybych se stále ještě chtěl líbit lidem, nebyl bych služebníkem Kristovým.“ (srov. Gal 1, 10).

4.2 Úloha vojenských duchovních

Cílem je na základě Ježíšova podobenství o Božím království konkretizovat možné formy působení vojenského kaplana vzhledem k tomuto obrazu Božího království.

¹⁸⁴ ALBERICH, Emilio a DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 21.

Pověděl jim i toto podobenství: „Království nebeské je jako kvas, který žena vmísí do tří měřic mouky, až se všechno prokvasí“ (Mt 13, 33).

V úvodu zmíním poznatek, že liturgická perikopa (srov. Mt 13,24-43) obsahuje několik odlišitelných částí:

- 1) podobenství o pšenici a koukolu (v. 24-30)
- 2) podobenství o hořčičném zrně (v. 31-32)
- 3) podobenství o kvasu (v. 33)
- 4) důvod řeči v podobenství (v. 34-35)
- 5) výklad podobenství o pšenici a koukolu (v. 36-43)

Každé podobenství nám vykresluje Boží království z určitého úhlu, ale neabsolutizujme jej, neboť absolutizováním podobenství o kvasu bychom mohli dospět k mylnému domnívání, že nebeské království prokvasí všechno a všechny. První podobenství nás však upozorňuje na to, že musíme počítat také s přítomností zla, nepřátel a plevelu (srov. Mt 13, 25-28).

Podobenství o kvasu je úzce spojeno s výše zmíněnými předchozími, i když se mění motiv. Zde se hovoří o maličkém království, které se však stane něčím velkým. Boží království je zde přirovnáno ke kvasu, který byl běžnou a důležitou ingrediencí v židovských domácnostech. Pozoruhodný postupný proces kvašení, zpočátku neviditelný, vedl k tomu, že se kvašení stává jakousi metaforou popisující proces proměny, jak v kladném, tak i v záporném významu (srov. Ex 12,15.19, Lev 23,17, Mt 16,6.11-12). Ve společenství se všemi uvedenými podobenstvími se zde vykresluje počáteční nepatrná a zanedbatelná přítomnost Božího království, kvasu, v kontrastu s tímto počátkem je pak jeho pozoruhodný rozmach.

Stojí za povšimnutí, že množství používaného těsta je skutečně obrovské: tři měřice odpovídaly skoro 40 litrům neboli 50 kg chleba, dostačujícího k nasycení 150 lidí.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Srov. *Sbor Církve bratrské* [online]. Podobenství o kvasu [cit. 12. března 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.cb.cz/karlovy.vary/kazani/kvas.htm>>.

Představme si za pojmem kvasu vojenského kaplana. Jsem přesvědčen, že na základě zmíněného podobenství lze nádherným způsobem ilustrovat smysluplnost působení vojenského duchovního.

„Trochu kvasu všechno těsto prokvasí“ (srov. 1 Kor 5,6). Kvas, symbolizující něco velmi nepatrného, je úžasný tím, že prokvasí i námi zmíněné velké množství těsta. V Písmu se stává jak symbolem „zla“ (hříchu), tak i "dobra" (Božího království přítomného v Kristových slovech a činech). Až příliš často žasneme nad tím, jak dnešní svět může formovat naše myšlení, prokvasit naše uvažování a chování. V církvi jsme vybízeni, abychom vyvážili tuto "fascinaci kvasem světa“ a zaměřili svůj pohled na kvas Božího království. Právě podobenství o kvasu k nám může velmi silně promlouvat, neboť právě zde je ve znovunabyté svobodě evangelium zatím jen malým kvasem, často nepovšimnutým a skrytým. Je tomu ale opravdu tak? Nemáme pravdu, kdybychom si mysleli, že je to jen slabý kvásek, který nic neprokvasil, nezapomeňme na všechny generace křesťanů před námi popř. na stopy křesťanství v našem kulturním dědictví. Na druhou stranu to ale stále není kvas, který už prokvasil celé těsto. Podobenství o kvasu nás ujišťuje, že Kristova přítomnost je účinná a pracuje. Celé těsto zahrnující vše v nás i okolo nás není pro nás „nestravitelným soustem“. Boží království jistě může proměnit i tyto hodnoty.

Toto velmi prostinké a oproti ostatním jednoduché podobenství nás vyvádí z ducha smutku a zoufání, že kvas zla nezadržitelně prokvasí celou naši společnost, vidíme, že je tu totiž také jiný kvas, patrně méně nápadný, ale zato velmi účinný. Podobenství o kvasu je pro nás především povzbuzením, že Kristovo slovo může prokvasit opravdu všechno. Opravdu všechno a všechny. Je jen na nás, abychom nechali působit tento přítomný kvas v nás a nechali prokvasit a tak prostoupit a proměnit nejen nás ale i svět. Každý z nás jsme dobrým kvasem v těstě světa, společnosti, lidí. Věřím, že Kristus je dost mocný na to, aby prokvasil život nejen můj, ale i dalších lidí.

„Odstraňte starý kvas, abyste byli novým těstem, vždyť vám nastal čas nekvašených chlebů, neboť byl obětován náš velikonoční beránek, Kristus. Proto slavme Velikonoce ne se starým kvasem, s kvasem zla a špatnosti, ale s nekvašeným chlebem upřímnosti a pravdy“ (1Kor 5, 7-8).

4.3 Slavení

K životu vojenskému dnes již patří také možnost účastnit se různých náboženských setkání a bohoslužeb, které se ne vždy setkávají s dostatečným pochopením, snahou je vyjádřit smysluplnost a účel liturgického slavení.

V té hodině zajásal v Duchu svatém a řekl: „Velebím tě, Otče, Pane nebes i země, že jsi tyto věci skryl před moudrými a rozumnými, a zjevil jsi je maličkým. Ano, Otče, tak se ti zalíbilo“ (Lk 10, 21). V liturgii „koná se dílo našeho vykoupení“, tak liturgie přispívá vrcholnou měrou k tomu, aby věřící svým životem vyjadřovali a zjevovali ostatním Kristovo tajemství a skutečnou povahu pravé církve (srov. SC¹⁸⁶, čl. 1). Liturgie je uskutečnění Božího tajemství v nás. Když přišla plnost času, poslal Otec svého Syna – Slovo, které se stalo tělem – pomazaného Duchem svatým, aby hlásal radostnou zvěst chudým, vyváděl na svobodu a uzdravoval zkroušené srdcem (srov. L 4, 18). Liturgický úkon je úkonem církve, skrze který má člověk možnost obnovit nebo posílnit život s Bohem a současně i s církví.

Sláva a důstojnost liturgie není dána výkonem účastníků se lidí, nýbrž tím, ke komu se vztahuje a kdo je tu oslavován. Vyzvání Božího jména a slavení Boha i jeho díla spásy, přinášení oběti, díky, chval a proseb má svůj význam. Slavení Boha se tak stává svědectvím a znamením. Vzpomeňme na praotce Abrahama budujícího Hospodinu oltáře, přinášejícího oběti a vyzývajícího Boží jméno v pohanském prostředí Kenaanu (srov. Gn 12,5-8).

¹⁸⁶ L/SC – Konstituce o posvátné liturgii/ Sacrosanctum Concilium

Každý liturgický úkon se děje ke slávě Boží, ale také k dobru Božího lidu, všech lidí a celého světa.

Při slavení liturgie si velmi zřetelně uvědomuji, koho slavíme a kdo jsme. Známe celou řadu slov a jmen vztahujících se k Bohu. Tato slova směřují nad nás a přivádějí nás k tajemství živého a přítomného Boha. On nás nekonečně převyšuje. On je Svatý. Od něj všechno pochází. On je Pán, Stvořitel a Spasitel. V Ježíši Kristu se stal člověkem a přitom nepřestal být Bohem. On není na nikom závislý, od nikoho nic nepotřebuje. Nepotřebuje nás, ani naši službu. Jsme stvořeni naprosto zdarma. Přesto se nám dává poznat. Chce, abychom v něj věřili. Chce, abychom odpovídali na jeho lásku. Touží po naší službě a přijímá ji kvůli nám. Je to obrovský dar. Získáváme tím nesmírně mnoho. Tato služba dává našemu životu krásu a pozvedá nás. Poznat Boha, věřit v Něj, sloužit Mu a slavit Jej je pro nás lidi největší poctou a důstojností. Smíme oslavovat svého Boha.

Oslava Boha člověkem. Dílo Krista kněze a jeho těla, církve (srov. SC čl. 8). Liturgické slavení se vždy koná na určitém místě, v určitém čase a za účasti konkrétních lidí. Současně však není omezeno pouze na tuto konkrétnost. Vždy se děje v širších duchovních souvislostech. Liturgie představuje vždy dílo celého Tajemného těla Kristova, Těla i Hlavy. Je tedy neseno přítomností a působením Vzkříšeného a jeho Ducha a tak spojeno se všemi, kdo Kristu patří. Z Písma víme, že Boha slavíme nejen my, ale také nebeské zástupy a celé tvorstvo. Naše slavení se děje vždy v této univerzální a nebeské souvislosti. Patří do širšího celku liturgie nebeské a liturgie celého stvoření (srov. Zj kap. 4 a 5). V ní je skutečně přítomno něco z oné výsostné duchovní krásy a slávy. Toto poznání ve mně prohlubuje vědomí smyslu, pomáhá mi nalézt radost a hlubší touhu po slavení Boha na straně jedné, ale také mne přivádí k hlubší bázni před Bohem na straně druhé.

Věřím, že uvedený nástin Vás povede k lepšímu prožívání samotné liturgie, která již nezůstane jen na povrchu, bez uvědomování si obsahu. Jsem přesvědčen, že tato cesta vede k přemýšlení o tom, co říkáte a uvědomění si, ke

komu se obracíte, kdo jsme my, kdo je a jaký je Bůh a že je při liturgii přítomen. Tímto rozjímáním nezůstanete na povrchu, ale připustíte, aby hloubka a bohatost liturgie zasahovala Vaše srdce a slavení se tak propojilo s Vaším životem.

4.4 Odloučení

Dnešní specifčnost vojenského prostředí spatřuji také v tom, že často konáme službu v odloučení od svých blízkých v zahraničních misích.

Pane, nejsem hoden, abys vstoupil pod mou střechu; ale řekni jen slovo, a můj sluha bude uzdraven (Mt 8,8). V roce 1838 bylo objeveno a znovuoživeno město Kafarnaum. Nejvzácnějším nálezem jsou pozůstatky krásné židovské synagogy. Pravděpodobně jde o synagogu, kterou židům dal vystavět kafarnaumský setník, jak o tom píše evangelista Lukáš (srov. L 7,4-5). Zvláštní situace, neboť na vojáky bývá často nahlíženo jako na zlé a vraždící lidi a ejhle, tento voják staví židovskou školu. Vojáci v době Říma byli významnou složkou společnosti. Z titulu svého povolání se často stěhovali z jednoho konce světa na druhý a byli to právě oni, kdo šířili po světě nové myšlenky i nová náboženství. Mohli bychom říci, že vedle apoštolů to byli právě vojáci, kdo šířili ve své době křesťanskou víru, snad mohu říci termín „apoštolští vojáci“.

Ale to neplatilo jen v době Říma. Často i dnešní vojenské jednotky rozmanitých mírových i bojových misí, jsou na mnoha místech světa jedinými nositeli křesťanské víry. Jsou to často vojáci, kdo pomůžou v zemích, kde působí, postavit zničené mosty, založit školu, provozovat nemocnici, a tak vydat svědectví. Možná bychom se divili, ale v těch situacích odloučení od rodiny, v situacích, ve kterých jde o život, dostává víra pro mnoho mladých mužů i žen úplně nový význam, a vojenští kaplani, kteří doprovázejí vojáky, se na takových misích určitě nenudí. Myslím, že bychom se měli učit doceňovat

tu mírovou práci našich vojáků, která je často skutečně misí v tom pravém slova smyslu.

Ve všech těchto souvislostech můžeme nahlížet na zmíněného setníka z Kafarnaum. Je na stejné vojenské misi. Zde v odloučení od rodiny, vytržen ze své země, v cizím nepřátelském prostředí vidí život a jeho hodnoty v úplně jiném světle, než kdyby seděl doma. Zde je smysluplné financovat výstavbu synagogy, tady i nemoc sluhy je něčím, co se ho bytostně dotýká. Možná je ten nemocný služebník jeho nejbližší přítel uprostřed této cizí země. Jediný blízký člověk. Upřímně řečeno, možná nám někdy chybí, že něco podobného běžně neprožíváme. Člověka ten klidný život bez výraznějších otřesů tak trochu ukolébá, uspí. Vše pak bereme jako samozřejmost. Za samozřejmé pokládáme vazby rodinné i duchovní. Časem se potom ztrácí ten životní, bytostný náboj, jaký máme ve chvílích odloučení, nemoci, pochybností. Setník je tím vším naplněn a nabit. Je citlivý na život a jeho křehkost a konečnost a zároveň je citlivý na vztah víry a života. Velitel, který rozkazuje stovce vojáků si uvědomuje, že jsou oblasti života, kde jeho rozkazy neplatí, oblasti, které nepodléhají jeho moci.

Jsou věci, kterým neporučíš. Neporučíš nemoci, svým hledajícím přátelům neporučíš, aby se začlenili do společenství církve. Je toho ještě mnohem více, čemu neporučíš, co nemáš ve své moci. Možná bys to rád změnil, ale tvé rozkazy jsou krátké. Omezené. Setník v Kafarnaum to všechno zažil dávno před námi. Zažil svou omezenost a hříšnost. ale současně zažil i něco nádherného a proměňujícího. Zažil důvěru v mocnost a neomezenost Ježíše Krista, pod jehož rozkazy podléhají všechny mocnosti na nebi i na zemi. Setník zažil víru.

Pane, nejsem hoden, abys vstoupil pod mou střechu; ale řekni jen slovo, a můj sluha bude uzdraven (Mt 8,8). To je víra. Vědomí o mé nehodnosti, o krátkém dosahu mých rozkazů a spolu s tím i důvěra, že rozkazy Božího Syna limity nemají. Já nejsem hoden. Moje slovo má krátký dosah. Ale ty, Pane, jsi hoden. Tvé Slovo má neomezený dosah. Ty můžeš dosáhnout tam,

kde já ani nedohlédnu. Je to prostá víra, a přesto Ježíš o ní řekl, že v celém Izraeli takovou neviděl. Patrně se taková víra nenosila a bylo normální věřit jen v úzkém rámci možného. Odsud až potud. Jaká je tvá víra? Jak ty věříš? Kolik prostoru má ve tvé víře vědomí vlastních hranic, vlastní omezenosti a nehodnosti? Kolik prostoru má ve tvé víře vědomí o neomezených možnostech Božích?

Voják se uprostřed své vojenské mise stal misionářem v plném slova smyslu. Právě jeho staví Pán Ježíš před své učedníky za vzor víry. Ještě před chvílí učedníci seděli na hoře a naslouchali Ježíšovu kázání na hoře a teď jdou dolů a Pán jim říká: Tam jste o víře slyšeli teoreticky, tady jí vidíte v praxi. Voják v maskáčích římské armády učí víře budoucí apoštoly i nás, učedníky současné.

Evangelijní svědectví nekončí jen uzdravením setníkovy služebníka a tedy potvrzením víry vojáka. Končí i povzbuzujícím a napomínajícím zaslíbením: *„Mnozí od východu i západu přijdou a budou stolovat v království nebeském, mnozí synové království budou vyvrženi ven do tmy (srov. Mt 8,11-12).* Ano, my synové Boží si musíme dát pozor, abychom pro svou nevěru nepropásli Boží hostinu. Protože se může stát, že se u Božího stolu budou těšit bez nás, třeba s těmi co se Otčenáš teprve učí kdesi v poušti. Na druhé straně, zrovna teď jsme jako dítka Božího království zváni ke stolu. Pán Ježíš nás zve, abychom znovu obnovili svůj vztah s ním, abychom potvrdili důvěru, kterou v něho někdy zapomínáme vkládat. Věřím, že Hospodin má schopnost změnit náš život a že můžeme vyznat svou víru: *„Pane, nejsem hoden, abys ke mně přišel, ale řekni jen Slovo a moje duše bude uzdravena“ (srov. L 7,6).*

ZÁVĚR

„Obrana státu vyžaduje nejen zmobilizování všech technických prostředků, nýbrž i zajištění všeho toho, co má a může mít vliv na udržení dobrého ducha a morálky těch, kteří tvoří brannou moc. Je v životním zájmu státu, aby vojáci, nastupující vojenskou službu, byli uspokojeni v zájmech, které tvoří jejich rodinný život. Vytrhnout lidi z jejich prostředí bez zabezpečení rodin a vlastní existence by znamenalo nejnebezpečnější průlom do stavby obrany státu.“

Ministr sociální péče Jaromír Nečas - projev v Československém parlamentu v sociálně-politickém výboru dne 11. března 1937¹⁸⁷

Cílem diplomové práce bylo přiblížit vojenskou duchovní službu se zaměřením na analýzu podmínek pro pastorační práci vojenských duchovních v Armádě České republiky s nastíněním historie vojenské duchovní služby od jejího vzniku a působením v současnosti. Téma diplomové práce mi přinesla mnoho využitelných poznatků, vedla mne k několika milým setkáním, právě na půdě duchovní služby, ale zároveň sebou nesla prostředí nezmapované a neprobádané, kdy jsem se často musel pít k informacím doslova krůček po krůčku, přehrabováním spousty materiálů, respektive toho materiálu, který mi byl poskytnut k dispozici.

Jak jsem uvedl v *první kapitole*, zabývající se historií vojenské duchovní služby za první světové války, narukovalo mnoho mladých mužů z Čech i Moravy do rakousko-uherské armády. Byla mezi nimi jistě spousta kněží, z nichž většina z nich působila přímo na frontě nebo v polních nemocnicích, kde se starali o duše trpících vojáků. Mnozí padli anebo zemřeli v důsledku útrap, které život v zákopech provázely. Ani po vzniku samostatného Československa nebyla situace pro vojenské duchovní jednoduchá. Ve společnosti panovala ke katolické církvi nedůvěra, ale i přesto bylo rozhodnuto o zachování duchovní služby v armádě. I přes počáteční nedůvěru dokázali

¹⁸⁷ ŠETEK, Jaroslav. Duchovní služba v armádě – zajištění mravní výchovy vojáků. In: *Český zápas*, 22. 3. 1989, č. 12, s. 1.

vojenští duchovní vybudovat velice ryzí službu, kdy mnohokrát ukazovali své charaktery a mimořádně obětavou a duchovní pomoc všem potřebným bez ohledu na jejich „duchovní“ stav. Po okupaci zbytku Československa v březnu 1939 sice duchovní služba zanikla, avšak mnozí duchovní se objevili v řadách naší zahraniční armády. Po ukončení válečného konfliktu zde sice byli pokusy duchovní službu znovu oživit, ale během 4 poválečných let již tato nebyla plně rozvinuta a roku 1950 zaniká úplně, kdy na její místo nastupuje osvětový aparát. Jsem rád, že se mi podařilo přiblížit alespoň částečně dvě období, která vojenskou duchovní službu provázela. Díky přístupu k historickým fondům, se mi podařilo uvést alespoň částečné podrobnosti o historii vojenské duchovní služby. Jako profesionálnímu vojáku, který občas utrousí poznámku na byrokratický a přebujelý administrativní armádní systému, mi až při samotném studiu těchto historických podkladů došlo, že právě díky tomuto systému máme ještě dnes k dispozici historické materiály, ze kterých lze čerpat. Jsem si plně vědom faktu, že z důvodu daného rozsahu diplomové práce, jsem nemohl uvést veškerá nastudovaná a setříděná fakta, musel jsem tak odstranit a upustit od přiblížení práce vojenských duchovních právě za II. světové války popř. ve vládním vojsku, taktéž jsem upustil od přiblížení duchovního rozvoje vojáka pomocí osvětového aparátu, který byl používán od zániku duchovní služby až do očištné revoluce v roce 1989. Zároveň bych velmi rád dostal možnost detailněji zmapovat celou historii vojenské duchovní služby od vzniku samostatného československého státu až do současnosti, již s konkrétnějším přiblížením práce jednotlivě v ní působících církví s charakteristikou osudu konkrétních vojenských duchovních.

Druhá kapitola byla věnována právním východiskům a smluvním podmínkám působení a vzniku novodobé duchovní služby. Duchovní služba Armády České republiky a vojenští kaplani slouží v obnovených podmínkách dvanáctý rok. Po téměř padesáti letech se v roce 1998 mezi české vojáky vrátili ti, kteří je chtějí v radostech a starostech, nadějích i bolestech doprovázet a být jim vždy nablízku pro milost a lásku Boží, která směřuje ke každému člověku.

Jak lze vyčíst ze *třetí kapitoly* analyzující pastorační službu v armádě, jistě i z této milosti pramení skutečnost, že vojenští kaplani nejsou dnes mezi vojáky vnímáni jako rušící element, ale naopak, že jejich přítomnost a konání jsou přijímány s určitou samozřejmostí, ohleduplností, důvěrou a navíc se smysluplně zvyšujícími se očekáváními užitečnosti jejich služby ve prospěch vojáků a celého rezortu ministerstva obrany. K tomuto stavu zcela jednoznačně vede schopnost a ochota k vnímavému, uvážlivému, ale také velmi tvořivému a optimálnímu řešení v ekumenickém principu jednotlivě zde spolupracujících církví. Vojenští kaplani slouží přítomností a doprovázením vojákům, občanských zaměstnancům a jejich rodinných příslušníkům a dalším potřebným. Na jejich znaku¹⁸⁸ je v horní polovině lev ze státního znaku, v dolní polovině beránek s korouhví. Červeno-modro-bílou plochu rámuje nápisy Pravda Páně vítězí a název služby. Oba obrazové symboly vystihují přesně charakter služby. Je službou pro lidi zaměstnané organizací síly a je službou vzkříšenému Pánu. Je službou lidem, které společnost učí „zabíjet nepřátele“ a očekává to od nich. Dostávají se proto do složitých životních situací. Vojenští kaplani deklarují připravenost tyto lidi doprovázet a prakticky to dělají. Budoucnost služby záleží hlavně na jejím konkrétním naplňování jednotlivými kaplany. Každý kaplan se bude vždy pohybovat v napětích mezi službou svým velitelům a řadovým vojákům. Je povinen sloužit spravedlivě oběma stranám a nebezpečí, že se mu zalíbí na té či oné, je veliké. Nové zkušenosti představuje od roku 2006 začlenění a služba římskokatolických ženatých trvalých jáhnů. Vzhledem k uvedeným charakteristikám vojenského prostředí zde spatřuji velmi široké pole a smysluplné uplatnění právě pro tyto „novodobé“ bojovníky na cestě Kristově.

Čtvrtá kapitola se stala pokusem nastínit možnost praktické vojenské katechetické pastorače. Z obrovského spektra možností, jsem si vybral pouze ty, které mne svým způsobem za deset let své vojenské služby již oslovila a na

188 Příl. 2 – *Obrázky*, obr. č. 4 – Znak duchovní služby AČR. In Oficiální stránky Duchovní služby AČR [online]. Praha, 2008. Oficiální znak Duchovní služby Armády České republiky [cit. 3. března 2010]. Dostupné na WWW: < http://www.kaplani.army.cz/htm/1_3.html >.

kteřá jsem již v minulosti hledal odpověď. Jak čteme ve Skutcích apoštolů, Pavla a Barnabáše, vede svatý Duch k pohanům (srov. Sk 13,46-48), což se neobejde bez napětí a problémů. I vojenský duchovní dnešní doby je svým způsobem na misijní cestě k pohanům. Stejně jako pohané i vojáci se ptají, jak mají žít svoji víru v Ježíše. Nejsou sice vázání na židovské tradice a na zákon obřizky, ale ještě dnes jsou naplněni ideovým balastem minulého režimu a stereotypním chováním v prostředí kde není na nějaký duchovní vývoj¹⁸⁹ čas. Ukázat víru v Krista je v tomto prostředí často známkou slabosti a mnohde i malomyslnosti. Stejně jako naši zmínění pohanští bratři a sestry jsme však i my dostali ten největší dar (srov. Sk 15,5.11.28). Dar, který nám nabízí mimo jiné i vojenský kaplan. Sdílí se s námi a ukáže mi, že se svými těžkostmi zde nestojím sám. Můžeme vejít do otevřené brány církve, do domu, kam mohou všichni vkročit a v němž se můžeme cítit opravdu jako doma a přitom si ponechat svou vlastní vojenskou kulturu a tradice, jestliže nejsou s evangeliem v přímém protikladu. Čtvrtá část je pouhým náznakem možného působení v armádě. Je mnoho témat, kterými bychom se zde mohli zabývat, a které se ve vojenské službě vyskytují. Patří mezi ně např. téma odloučení, vyčerpávající služby, nebezpečí, únavy, neshody, nemoci, bolesti, zranění, selhání, smrti apod. Považuji za přínosné případně dále spolupracovat v užším smyslu s vojenskými duchovními a vypracovat na tyto témata praktickou příručku pastorační péče dostupnou pro každého příslušníka rezortu obrany, kde by případně našli duchovní útěchu ve světle evangelia.

Jako vstupní citát mne velmi oslovila slova apoštola Pavla o Boží zbroji. V úvodu své diplomové práce jsem jej pouze uvedl bez jakéhokoliv vysvětlení. Vysvětlení jsem si nechal až zde v závěru, neboť po přečtení celého textu diplomové práce by se jistě citovaná slova dala nyní také vyložit i ve světle vojenského prostředí. Jako profesionální vojáci jsme připravováni vést boj pozemský proti mocnostem zla. Místo brnění oblékáme neprůstřelné vesty, na hlavu nasazujeme kevlarovou přilbu, kolem pasu připínáme opasky se vším

¹⁸⁹ Častokrát se spíše v armádním prostředí používá pojem pánbičkaření.

potřebným a meč jsme nahradili jinými zbraněmi. Jsme připraveni bojovat, ale co náš boj duchovní? Zde je těžiště práce vojenských duchovních, pomoci nám obdržet a hlavně udržet plnou Boží zbroj, tak abychom všichni obstáli v pravdě a spravedlnosti připraveni ke službě pokoje.

Jak bylo uvedeno v úvodu, jsem přesvědčen, že většina vojenských duchovních se Katzovi nepodobala a nepodobá ani v nejmenším. Jsem hluboce přesvědčen, že jejich působení je pro všechny příslušníky rezortu ministerstva obrany velkým darem a přínosem pro jejich vlastní duchovní rozvoj. Je mým přáním, aby sémě jejich práce padlo na úrodnou půdu, aby u svých vojenských oveček našli světlo, a mohli jim říci: *„I vy jste kdysi byli tmou, ale nyní vás Pán učinil světlem“ (Ef 5,8).*

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: UHER Zdeněk

Instituce: Katedra pastorální a systematické teologie CMTF UP v Olomouci

Název práce: Duchovní služba Armády České republiky

Vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

Počet stran: 160

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 22

Klíčová slova: pastorální služba
 specifická pastorální péče
 katechetika
 armáda
 vojenská duchovní služba
 kaplan
 historie duchovní služby

Diplomová práce analyzuje podmínky pro pastorační práci v prostředí Armády České republiky. Je nástinem vzniku a působení vojenské duchovní v rozmezí let 1918-1939 a let 1946-1950. Současnost tzv. novodobé duchovní služby od roku 1998 se zaměřuje na přiblížení právních východisek jejího vzniku a na popsání specifčnosti armádního prostředí a přiblížení pastorage v méně obvyklých podmínkách. Pro ukázkou možné katechetické vojenské pastorage je zpracováno několik témat objevujících se v debatách s profesionálními vojáky.

SHRNUTÍ

UHER Zdeněk. *Duchovní služba Armády České republiky.*

Diplomová práce

Diplomová práce přibližuje vojenskou duchovní službu se zaměřením na analýzu podmínek pro pastorační práci vojenských duchovních v Armádě České republiky. Neméně důležitou součástí je také zmapování historie vzniku a působení vojenského duchovenstva po vzniku samostatného Československého státu v letech 1918-1939 a přiblížení poválečného působení v letech 1946-1950. Na dlouhých 48 let byla vojenská duchovní služba přerušena a na její místo nastoupil osvětový aparát. Tento aparát sloužil k prosazování komunistické ideologie mezi vojáky a po nastolení komunistické diktatury v Československu po roce 1948 přispěl k deformaci morálních hodnot a mezilidských vztahů.

Teprve po znovunabytí svobodě v roce 1998 byla duchovní služba plně obnovena a vystavěna bez jakékoliv možné návaznosti na minulost. Právní východiska a úmluvy vzniku se opírali především o jednání mezi Ekumenickou radou církví, Českou biskupskou konferencí a Ministerstvem obrany. Pastorační služba je v armádních podmínkách chápána jako preevangelizační pastore, která nabízí otevřenou možnost nabízet všem nezištnou službu křesťanské lásky, se zaměřením na dobro jednotlivce, v prostředí kde vojenští kaplani slouží přítomností a doprovázením vojákům Armády České republiky, jejich rodinám a dalším potřebným.

Diplomová práce přináší ucelenější nástin historie vojenské duchovní služby ve dvou, pro ni, důležitých obdobích. V současné době neexistuje žádná zpracovaná knižní forma zabývající se historií vojenské duchovní služby, proto bylo při zpracování využito především vojenských archívů a jednotlivých článků a ústřížků z časopisů, novin a elektronických publikací. Současnost vojenského kaplanování byla zpracována na základě dostupných informací od

jednotlivých vojenských kaplanů a dostupných právních dokumentů. Při mapování pastorační péče bylo využito především zkušeností našeho prvního novodobého vojenského kaplana Tomáše Holuba. Samotná pastorec byla zasazena a zkonfrontována se specifičností vojenského prostředí. Při charakteristikách a možných pastorálních pozitivích i negativích, bylo využito také detailní znalosti vojenského prostředí, které jako vojenský profesionál mohu poskytnout.

SUMMARY

UHER Zdeněk. *The Czech Republics Military Chaplaincy of the Armed Forces.*

The graduation theses

The thesis brings closer military ministration with the intention of the analysis of the conditions for pastoral work of army chaplains in the Army of the Czech Republic. No less important component is also the mapping about history of origin and incidence of military clergy after the formation of independent Czechoslovakia in years 1918-1939 and the approach post-war activities in years 1946-1950. Military ministration was discontinued for long 48 years and replaced by edifying appliance which served to enforcement of communist ideology among soldiers and led to deformation of moral values and interpersonal relations after establishment of communist dictatorship in Czechoslovakia after the year 1948.

Only after liberty recovery in 1998 ministration was fully restored and subjected to history without any possible sequence. Legal grounds and conventions of formation were above all based on negotiation among Ecumenical Council of Churches, Czech Bishops' Conference and Ministry of Defence. In army conditions pastoral service is understood as pre-evangelistic pastoral which offers open possibility to give disinterested service of Christian love to everybody, with a view to the individual's good in the surroundings where army chaplains serve by their presence and accompanying soldiers of the Army of the Czech Republic, their families and other needy.

The thesis brings self-contained summary about history of military ministration in its two substantial periods. Nowadays, there is no book form dealing with history of military ministration therefore it was necessary to use mainly military archives and particular articles, clippings and electronic publications. The present of army chaplaincy was composed on the basis of

accessible information from individual army chaplains and accessible legal documents. During the mapping of pastoral care, it was mainly used experience of our first recent army chaplain Tomáš Holub. The pastoral itself was put and confronted with specificity for army environment. At characteristics and potential pastoral positives and negatives, it was also used detailed knowledge of army environment which I could provide as a military professional.

BIBLIOGRAFIE

1. Primární literatura

ALBERICH, Emilio a DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-382-6.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Česká biblická společnost, 2005. ISBN 80-85810-37-9.

Bitva u Slavkova a válka roku 1805 : sborník dokumentů a studií k 200. výročí/s předmluvou Olega Sokolova. 1.vyd. Třebíč: Akcent, 2005. 560 s. ISBN 80-7268-361-6.

Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

FILKA, Jaroslav. *Metodika tvorby diplomové práce*. Brno: Knihař, 2002. 224 s. ISBN 80-86292-05-3

Fórum pastorálních teologů VI. Pastorační situace jako výzva k ekumenismu. Olomouc: Refugium, 2007 208 s. ISBN 978-80-86715-81-0

HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Studijní texty Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Pastoračního střediska při Arcibiskupství pražském; sv. 4, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2007. 18 s.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3.

OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. 103 s. ISBN 80-7192-092-4

STEHLÍK, Eduard. *Páter Method, životní příběh generála duchovní služby Msgre Methoděje Kubáně*. Praha: AVIS – MO ČR, 2006. 175 s. ISBN 80-7278-370-X

2. Časopisy a novinové články

Africký veterán. Ján Gura bojoval v Tobrúku. In: *Slovenské dotyky*, roč. 3, 1998, č. 11.

BIŇOVEC, GEREON, Tomáš. Duchovní služba v československých ozbrojených silách za 2. světové války. In: *Dialog Evropa XXI*, 2002, 12, č. 1-4, s. 68-81.

Naliehavé slová do vlasti. In: *Bojovník*, roč. 37, č. 36, 5. septembra 1992.

PEJS, Oldřich. Duchovní služba v čs. leteckých jednotkách ve Velké Británii za druhé světové války. In: *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č. 1

PEJS, Oldřich. Duchovní služba ve vládním vojsku. In: *Historie a vojenství*, 1994, roč. 43, č. 5, s. 35-47

PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939. In: *Historie a vojenství*, 1991, roč. 40, č. 3, s. 133-164.

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v čs. pozemní armádě ve Velké Británii (1940 - 1943). In: *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č. 3

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 - 1950). In: *Historie a vojenství*, roč. 41, 1992, č. 4

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v čs. armádě ve Velké Británii (1940-1943). In: *Vojenská história*, 2003, č. 3.

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v čs. samostané obrněné brigádě ve Velké Británii a Francii (1943/1945). In: *Vojenská história*, 2005, č. 4.

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní ve skupině čs. armády na Stř. Východě (1940-1943). In: *Vojenská história*, 2000, č. 3-4

Spoveď vojenského kňaza. In: *Národná obroda*, roč. 3, č. 181, 3. augusta 1992.

STEHLÍK, Eduard. Pro vlast i církve zemřel: generál duchovní služby Msgr. Metoděj Kubáň. In: *Historie a vojenství*, 2007, roč. 56, č. 1, s. 78-96.

ŠETEK, Jaroslav. Duchovní služba v armádě – zajištění mravní výchovy vojáků. In: *Český zápas*, 22. 3. 1989, č. 12, s. 1.

VONDRÁŠEK, Václav. Boj o armádu na přelomu let 1946-1947. In: *Historie a vojenství*, 1984, č. 1, s. 28-29.

Vysoké vyznamenání plk. v. v. Jiřímu Flakovi. In: *Národní osvobození*, 1998, č. 1, s. 3.

3. Zákony a interní normativní akty rezortu MO

A-X1-1. *Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu*. Praha: MNO, 1938. 96 s. (D 3917)

Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany ČR, Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí.

Rozkaz ministra obrany České republiky č.19/1998.

Sborník důvěrných výnosů MNO, r. 1947, č. 9, čl. 45.

Sborník důvěrných výnosů MNO, r. 1949, č. 45, čl. 297.

Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí.

Věcný věstník MNO, 1950, č. 62, čl. 393.

Věcný věstník MNO, r. 1946, č. 22, čl.196.

Zák. č. 308/1991 Sb. - *O svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.*

Zák. č. 221/1999Sb. - *O vojácích z povolání* (ve znění pozdějších předpisů).

Zák. č. 309/1990 Sb. – *Branný zákon.*

4. Prameny

Duchovní služba Armády České republiky

Ministerstvo obrany České republiky

Vojenský historický ústav Bratislava

Vojenský historický ústav Praha

Vojenský ústřední archív-Vojenský historický archív, Praha

5. Sekundární literatura

JAN PAVEL II. *Spirituali militum curae*. Řím 1986.

JAN XXIII. *Pacem in terris*. Řím 1963.

JANOTOVÁ-PROKOPOVÁ, Naděžda. *Paprsky života*. Rosice u Brna: Gloria, 2002. 134 s. ISBN 80-86200-72-8

Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

MACHULA, J. *Vatikán a Československo (1938 - 1948) : paměti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 198 s. 80-85270-75-7.

Nová evangelizace. Studijní texty Centra Aletti. Olomouc: Velehrad 2000. ISBN 80-86045-49-8.

SZENTMÁRTONI, Mihály. *Úvod do pastorálnej teologie*. Trnava: Dobrá kniha, 1999. 127 s. ISBN 80-7141-259-7.

ŠKRÁŠEK, Josef. *Dělník na cyrilometodějské líše: život a dílo preláta ThDr. Františka Cinka*. Olomouc, 1996. 197 s. ISBN 80-238-0252-6.

ŠPIDLÍK, Tomáš et. al. *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*. Olomouc: Refugium, 2008. 658s. ISBN 978-80-86715-97-1.

ULRICH, Adolf. *V uniformě a v taláru*. Usp. M. Matouš. Praha: Bonaventura, 1999. 49 s. ISBN 80-85197-22-7.

6. Použité elektronické publikace a internetové zdroje

Košický vládní program.

Dostupný na WWW: <<http://www.prf.cuni.cz/1948/texty/kvp.doc>>.

Návrh zákona o odluce církve od státu. Poslanecká sněmovna Národního shromáždění republiky Československé 1920.

Dostupné na WWW: <<http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/odluka.htm>>.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*.

Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000. 41s. Dostupné na WWW:

<http://www.pastorace.cz/index.php?typ=texty&sel_char=&sel_tema=167&sel_podtema=841>.

Ženevské úmluvy, ze dne 12. srpna 1949 a Dodatkové protokoly (I a II)
k *Ženevským úmluvám*. Dostupné na WWW:

<http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_umluvy.pdf>.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Kostelní Vydří:
Karmelitánské nakladatelství, 2007. Dostupné na WWW:

<<http://www.cirkev.cz/res/data/016/001935.pdf>>.

Československá armáda [online].

Český červený kříž [online].

Fórum válka [online].

Ministerstvo obrany České republiky [online].

Oficiální stránky České biskupské konference [online].

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [online].

Pastorace [online].

Sbor Církve bratrské [online].

Společnost pro církevní právo [online].

Spolek pro vojenská pietní místa [online].

Tiskové středisko ČBK [online].

Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta [online].

Vojenská duchovní služba [online].

Wikipedia [online].

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

A	administrativní
AČR	Armáda České republiky
c. k.	císařskokrálůvský
ČČS	Církev československá
ČBK	Česká biskupská konference
čs.	československé
D, d	duchovní
ERC	Ekumenická rada církví
Evang.	evangelické
I	inventarizační
IFOR/SFOR	Implementation Force/Stabilization Forces
MNO	Ministerstvo národní obrany
N	nemocniční
NATO	North Atlantic Treaty Organization
Org	organizační
VeSpS	Velitelství Společných sil
ZVV	Zemské vojenské velitelství

Značky církevních dokumentů

AA	Dekret o apoštolátu laiků/Apostolicam actuositatem
AG	Dekret o misijní činnosti církve/Ad gentes
CIC	Kodex kanonického práva/Codex iuris canonici
GS	Konstituce pastorální o církvi v dnešním světě/Gaudeum et spes
ChfL	Dokument o poslání laiků/Christifideles laici
KKC	Katechismus katolické církve
SC	Konstituce o posvátné liturgii/ Sacrosanctum Concilium

Označení biblických knih převzato z ekumenického vydání BIBLE (Praha: ČBS, 2005)

SEZNAM PŘÍLOH

Příl. 1: Předpis pro duchovní službu A-X1-1: Duchovní služba v míru a za branné pohotovosti státu	94
Příl.2: Obrázky	145
Příl. 3: Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí	147
Příl. 4: Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany ČR, Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí	151
Příl. 5: Rozkaz ministra obrany České republiky č.19	156
Příl. 6: Modlitby vojenských kaplanů	159

PŘÍLOHY